

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ana Lazičič

PRIMERJAVA POLITIČNIH SISTEMOV SLOVENIJE IN POLJSKE

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ana Lazičič

Mentor: doc. dr. Jernej Pikalo

Somentor: doc. dr. Miro Haček

PRIMERJAVA POLITIČNIH SISTEMOV SLOVENIJE IN POLJSKE

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**»Eno je posebnost predsednika -
nihče ti ne more povedati, kdaj se
moraš uvesti.«**

(Observer, 1953, Eisenhower, Dwight David, 1890-1969)

**»Ljubše bi mi bilo, da imam prav, kot
biti predsednik.«**

(Iz govora, 1850, Clay, Henry, 1777-1852)

PRIMERJAVA POLITIČNIH SISTEMOV SLOVENIJE IN POLJSKE

Diplomsko delo obravnava nastanek dveh »novih demokracij« v poznih osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Takrat pride namreč do splošnega razpada socialistične ureditve v državah srednje in vzhodne Evrope. Med temi državami sta tudi Slovenija in Poljska, ki doživita temeljno politično preobrazbo, ta se izrazi v njunem ustavnem razvoju, ki zamenja stari komunistično zaznamovan politični sistem z novim večstrankarsko demokratičnim. S tem so se spremenili položaji in pristojnosti ključnih nosilcev oblasti. Diplomsko delo se ukvarja z vprašanji novih oblik državne oblasti v Sloveniji in na Poljskem, položajem predsednika v državi, vplivom šefa države na izvršilno vejo oblasti, itn. V diplomskem delu je podrobneje predstavljen parlamentarni sistem, kot novo sprejeta oblika državne oblasti v Sloveniji in na Poljskem ter vloga predsednika države v njem. Prav tako je natančneje predstavljen odnos med obema nosilcema izvršilne oblasti, predsednikom države in vlado v Sloveniji in na Poljskem. Diplomsko delo opredeljuje demokracijo, kot obliko političnega sistema v obeh obravnavanih državah.

KLJUČNE BESEDE: politični sistem, predsednik republike, Slovenija, Poljska

COMPARISON OF SLOVENIAN AND POLISH POLITICAL SYSTEM

The thesis is a study of emergence of two "new democracies" from the end of the 1980s, when socialist political systems collapsed in the Central and Eastern European countries. Political change of Slovenia and Poland is recorded as a reflection of their constitutional development from the old Communist political system to a multiparty democratic one. Roles, authorities and responsibilities of power holders have been changed. The thesis addresses issues of newly-formed forms of government in Slovenia and Poland, the role of the President in the political system, the influence the President exercises on the executive branch, etc. The thesis more exhaustively introduce parliamentary system as newly accepted shape of state power and and submission of president of the republic in it. The attitude between both holders of executive power (president of the republic and government) in Slovenia and in Poland, is as well more carefully introduced. Democracy is also defined in thesis as shape of political system in both treated states.

KEY WORDS: political system, president of the republic, Slovenia, Poland

KAZALO

1. UVOD.....	8
1.1 NAMEN IN CILJI DELA.....	9
1.2 HIPOTEZE.....	9
1.3 STRUKTURA ANALIZE IN UPORABLJENE METODE	10
1.4 TEMELJNI POJMI.....	11
1.4.1 Oblike državne oblasti.....	11
1.4.1.1 Skupščinski sistem	15
1.4.1.2 Parlamentarni sistem.....	15
1.4.2 Oblike političnega sistema	17
1.4.2.1 Demokracija.....	18
1.4.2.2 Trije valovi demokratizacije.....	21
1.4.3 Predsednik republike.....	22
2. SLOVENIJA.....	24
2.1 DEMOKRATIČNI PREHOD V SLOVENIJI.....	24
2.2 POLITIČNI SISTEM SLOVENIJE V KLASIFIKACIJI POLITIČNIH SISTEMOV	27
2.3 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA DRŽAVE.....	29
2.4 RAZMERJE MED PREDSEDNIKOM DRŽAVE IN VLADO	33
3. POLJSKA	35
3.1 DEMOKRATIČNI PREHOD NA POLJSKEM	35
3.2 POLITIČNI SISTEM POLJSKE V KLASIFIKACIJI POLITIČNIH SISTEMOV.....	38
3.3 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA DRŽAVE.....	40
3.4 RAZMERJE MED PREDSEDNIKOM DRŽAVE IN VLADO	43
4. VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	45
5. SKLEP	50
6. LITERATURA.....	52

KAZALO TABEL IN SLIK:

Tabela 1.3.1: Nivoji analize znotraj primerjalnih politik.....	10
Tabela 1.4.1.1: Sistematični pregled oblik državne oblasti.	14
Tabela 1.4.2.1.1: Oblike demokracije.....	20
Tabela 1.4.2.2.1: Huntingtonovi trije valovi demokracije	21
Tabela 1.4.3.1: Lastnosti in pristojnosti predsednika države.....	23
Slika 2.1.1: Razglasitev samostojnosti Slovenije 1991	27
Tabela 2.2.1: Organizacija državne oblasti v Sloveniji po ustavi iz leta 1991	28
Slika 3.1.1: Janez Pavel II in Lech Walesa	36
Slika 3.1.2: Pogajanja okrogle mize 1989	37
Tabela 3.2.1: Organizacija državne oblasti na Poljskem po ustavi iz leta 1997	39
Tabela 4.1: Primerjalna tabela slovenskega in poljskega predsednika	47

SEZNAM KRATIC

DEMOS – *Demokratska opozicija Slovenije*

DZS – *Demokratska zveza Slovenije*

EU – Evropska unija

FLRJ – *Federativna ljudska republika Jugoslavija*

LDS – *Liberalna demokracija Slovenije*

NATO – *North Atlantic Treaty Organisation* (Severnoatlantska pogodbeni zveza)

PRL – *Polska rzecspolita ludowa* (Poljska ljudska stranka)

PZPR – *Polska zjednoczona partia robotnicza* (Poljska delavska stranka)

RP – *Rzeczpospolita Polska* (Republika Poljska)

SDP – *Stranka demokratske prenove*

SDS – *Slovenska demokratska stranka*

SDZS – *Socialdemokratska zveza Slovenije*

SFRJ – *Socialistična federativna republika Jugoslavija*

SKD – *Slovenski kršćanski demokrati*

SKD – *Slovenski kršćanski demokrati*

ZDA – *Združene države Amerike*

ZKS – *Zveza komunistov Jugoslavije*

1. UVOD

S Poljsko sem se prvič srečala februarja 2004, ko sem obiskala fanta, ki dela v enem izmed več kot 20 trenutno registriranih predstavništev slovenskih podjetji. Pot z letalom je iz Ljubljane do Varšave trajala slabi dve uri, tako sem najprej spoznala takrat še ne prenovljeno letališče Frederic Chopin, ki je dajalo vtis zastarelosti, a od takrat se je spremenilo veliko. Usoda je nanek tako, da diplomu pišem v Varšavi, ki je postala moj drugi dom in prav to je bil odločilni faktor pri izbiri naslova naloge.

Republiko Slovenijo in Republiko Poljsko povezuje tradicionalno prijateljstvo, ki se je razvilo že pred mednarodnim priznanjem Slovenije v obdobju prizadevanj obeh držav za zmago demokracije. Državi imata prav tako razvit politični dialog na najvišji ravni. Nekdanji predsednik Slovenije Milan Kučan je v svojih dveh mandatih trikrat obiskal Poljsko, medtem ko je nekdanji predsednik Poljske Aleksander Kwasniewski Slovenijo obiskal dvakrat. Slovenija in Poljska sta po vzpostavitvi diplomatskih stikov podpisali vse pomembnejše dvostranske sporazume, ki so dobra podlaga za sodelovanje na različnih področjih. Tako so bili podpisani sporazumi o nasledstvu pogodb med Republiko Poljsko in nekdanjo Socialistično federativno republiko Jugoslavijo, gospodarskem sodelovanju, vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb, sodelovanju na področju obrambe, kulture in znanosti.

Poleg zgoraj naštetega obe državi zaznamuje politično dogajanje po letu 1989. Konec osemdesetih in začetek devetdesetih let 20. stoletja v srednji in vzhodni Evropi pride do razpada starih socialističnih političnih sistemov in vzpostavitve novih večstrankarskih političnih sistemov, za katere je značilna delitev oblasti. V tem obdobju sta Slovenija in Poljska sprejeli novo ustavo, ki je povzročila razpad starih in nastanek novih institucij državne oblasti. Te ustave so novonastalim institucijam določile nov pomen, dolžnosti in pristojnosti ter prav tako novo razmerje in odnose med njimi. Sprejeli sta novo obliko državne oblasti parlamentarno demokracijo, ki je med ostalim spremenila tudi položaj šefa države, zlasti obseg njegovih pristojnosti in iz tega izhajajoče razmerje do zakonodajnih in izvršilnih organov. Ravno spremembe oblike državne oblasti in položaja predsednika republike so rdeča nit moje diplomske naloge.

1.1 NAMEN IN CILJI DELA

V diplomu bom primerjala obliko državne oblasti Slovenije in Poljske, dveh državah, ki sta konec osemdesetih let prejšnjega stoletja, z ustavo zamenjali stari socialistično zaznamovani politični sistem z novim večstrankarsko demokratičnim.

Cilj moje diplomske naloge bo ugotoviti položaj in vlogo institucije predsednika v obeh političnih sistemih po letu 1990. Zato bom primerjala pristojnosti in odgovornosti predsednika obeh držav, ter njun odnos do institucije izvršilne oblasti, vlade. Za lažjo in bolj pregledno primerjavo se bom osredotočila samo na obe ustavi, ker bi bila primerjava vseh zakonov, ki vključujejo predsednika države, preobširna.

Namen naloge je predstaviti obliko državne oblasti, vlogo institucije predsednika in odnos le-tega do vlade v Sloveniji in na Poljskem po letu 1990.

1.2 HIPOTEZE

Ob branju o Poljski sem zaznala veliko podobnosti s Slovenijo, ki so me pritegnile. Sploh se mi je zdela zanimiva razlika v velikosti obeh držav in istočasna podobnost v obliki državne oblasti. Velikokrat so me poljski prijatelji, ko so izvedeli da študiram politologijo, spraševali, koliko sta si Poljska in Slovenija različni na področju državne oblasti, da bi jim lahko odgovorila sem začela raziskovati razlike in podobnosti. Institucija predsednika države pa me je že tako vedno zanimala. Odločitev je padla, da bom z raziskovanjem dokazovala spodnji dve hipotezi, ki vključujeta tako obliko državne oblasti kot institucijo predsednika države:

- **(H1)** *Slovenija in Poljska imata enako obliko državne oblasti, parlamentarno demokracijo.*
- **(H2)** *Slovenski in poljski predsednik se med seboj razlikujeta glede na pristojnosti in pooblastila zapisana v ustavi, prav tako je odnos med predsednikom in vlado v obeh državah različen.*

1.3 STRUKTURA ANALIZE IN UPORABLJENE METODE

Diplomska naloga je razdeljena na šest poglavji. Prvo in hkrati uvodno poglavje predstavi namen, cilje, hipoteze, strukturo in temeljne pojme naloge. Drugo predstavi Slovenijo, njen demokratični prehod, klasifikacijo slovenskega političnega sistema, institucijo predsednika države in razmerje med glavnima nosilcema izvršilne oblasti, predsednikom republike in vlado. Tretje poglavje zaradi lažje primerjave na koncu na isti način kot drugo predstavi Poljsko državo, njeno politični sistem, institucijo predsednika države in razmerje med predsednikom republike in vlado. Demokratična prehoda obeh držav ponazorita skupnost Slovenije in Poljske v razvoju demokratičnega sistema. V četrtem poglavju združim zbrane informacije in ugotovljena dejstva predstavim skozi verifikacijo postavljenih hipotez. Peto poglavje predstavi ugotovitve in sklep raziskovanja.

Za preverjanje zgoraj zapisanih hipotez diplomskega dela sem uporabila: **deskriptivno metodo** pri utemeljevanju ključnih pojmov, **analizo in interpretacijo primarnih virov** (ustava, zakon) ter **metodo zbiranja, analize in interpretacije sekundarnih virov** (strokovne knjige, članki in svetovni splet). Celotna naloga temelji na **primerjalni politiki**, znotraj katere je osnovna enota primerjanja največkrat država. Hkrati lahko na ravni države izbiramo med tremi različnimi nivoji analiz (Hague&Harrop 2004: 75).

Tabela 1.3.1: Nivoji analize znotraj primerjalnih politik

Nivo analize	Definicija	Primer
Institucionalen	<i>Primerjava organov državne oblasti in odnosov med njimi</i>	<i>Ravnotežje med predsednikom in kongresom v ZDA</i>
Družben	<i>Vpliv družbenih faktorjev</i>	<i>Vpliv izobrazbe na volilno odločanje</i>
Državen	<i>Vpliv državnih prioritet na družbo</i>	<i>Grajenje socialne države; nadziranje gospodarske konkurence</i>

Vir: Hague & Harrop 2004: 35.

V svoji diplomski nalogi primerjam organe državne oblasti v dveh državah in odnose med njimi, gre torej za **institucionalni nivo analize**. Osnovne enote institucionalne analize so največkrat državne institucije, ki so definirane že v ustavi. Gre torej za glavne institucije znotraj zakonodajne, izvršilne in sodne oblasti. V mojem primeru gre za analizo institucij izvršilne oblasti, torej predsednika države in vlade.

1.4 TEMELJNI POJMI

Leto 1990 je bilo prelomno leto za nastanek »novih demokracij«. Tega leta je namreč prišlo do splošnega razpada socialistične družbene ureditve v državah srednje in vzhodne Evrope. Države s tako ureditvijo so namreč doživele temeljno politično preobrazbo.

Sovjetska zveza je bila od samega začetka ključna država v tem procesu. Po drugi svetovni vojni se je namreč evropska celina politično razdelila na vzhodni del, ki je prišel pod vpliv Sovjetske zveze, in zahodni del, ki je bil pod vplivom ZDA. To se je pokazalo tudi v ustavnem razvoju držav kot so Poljska, Češkoslovaška, Madžarska in še nekatere druge. Ustave teh držav so po drugi svetovni vojni sprejemali pod vplivom Stalinove ustave, kar je veljalo tudi za prvo povojno jugoslovansko ustavo iz leta 1945. Te ustave so uvedle poseben tip socialistične demokracije, imenovan ljudska demokracija.

Leta 1990 je sovjetska komunistična partija izgubila vodilno vlogo, kar je posledično pripeljalo do razpada Sovjetske zveze. Leta 1993 je bila sprejeta nova ustava, ki je bistveno spremenila državno ureditev in namesto prejšnje Sovjetske zveze je nastala Ruska Federacija s temeljnimi značilnostmi zvezne države. Nova ustava iz leta 1993 je prinesla številne spremembe, zlasti v razmerjih med temeljnimi organi državne oblasti, za katere je značilen izjemno močan položaj šefa države (Kaučič *et al.* 2000: 48).

Podobno preobrazbo kot Sovjetska zveza so doživele tudi druge nekdanje socialistične države, ki so prav tako večinoma sprejele novo ustavo ali pa vsaj začasne ustavne akte. Med države, ki so sprejele novo ustavo, štejemo tudi Slovenijo in Poljsko.

Kakšne so novo nastale **oblike državne oblasti** v Sloveniji in na Poljskem? Kakšen je **položaj predsednika** v državi? Kakšen je **vpliv šefa države na izvršilno funkcijo**? Da bi lahko odgovorila na zgoraj zastavljena vprašanja, moram najprej pojasniti pojme oblika državne oblasti, skupščinski sistem, parlamentarni sistem, oblika političnega sistema, predsednik republike, demokracija in trije vali demokracije, ki bodo omogočali boljše razumevanje celotne naloge.

1.4.1 Oblike državne oblasti

V preteklosti se je državna oblast izvajala bolj ali manj enotno, kasneje pa se je začela ločevati na več funkcij. V sodobnih državah se državna oblast uresničuje prek različnih

oblastnih funkcij države. **Državno funkcijo** tukaj razumemo kot skupek istovrstnih oblastnih dejavnosti države, ki jih v sodobnih državah izvajajo različni državni organi (Kaučič *et al.* 2000: 167). V sodobnih ustavah poznamo zakonodajno, izvršilnoupravno in sodno funkcijo države.

- **Zakonodajna funkcija** države je tista, v okviru katere država izdaja zakone kot najvišje pravne akte v državi, s katerimi postavlja okvire izvajanja drugih državnih funkcij. V sodobnih ureditvah običajno opravlja to funkcijo zakonodajni organ (parlament), del zakonodajne funkcije pa se lahko prenese tudi na izvršilni organ (Kaučič *et al.* 2000: 167).
- **Izvršilnoupravna funkcija** je tista, ki jo opravljajo izvršilni organi, kot so državni poglavar, vlada in upravni organi. Ti organi skrbijo za izvrševanje zakonov, ki jih je sprejelo zakonodajno telo.
- **Sodna funkcija** je v pristojnosti različnih sodišč, njihova naloga pa je ugotavljanje kršitve zakona ali ustave.

Na temeljne funkcije državne oblasti se navezuje tudi organizacija državne oblasti, v katere okviru so določeni položaji organov, ki izvajajo tri temeljne funkcije državne oblasti in njihova medsebojna razmerja. Na podlagi razmerji med temeljnimi državnimi organi, ki opravljajo zakonodajno, izvršilno in sodno funkcijo ločimo tri **temeljne oblike državne oblasti**:

- **Parlamentarni sistem**
- **Predsedniški sistem**
- **Skupščinski sistem**

Načelo **delitve oblasti** je osnova parlamentarnega in predsedniškega sistema, skupščinski sistem pa se bistveno razlikuje od preostalih dveh, ker izhaja iz načela **enotnosti oblasti**. »Stopnja enotnosti (delitve) je odvisna od tega, kdo je nosilec zakonodajne, izvršilnopravne in sodne dejavnosti, in od tega, kakšna so razmerja med organi, ki te dejavnosti opravljajo. O **čisti enotnosti** govorimo tedaj, ko en organ izvaja vse tri dejavnosti, o **čisti delitvi** pa v primeru, ko vsako izmed navedenih dejavnosti opravlja poseben državni organ, ki je organizacijsko in delovno samostojen « (Cerar *et al.* 1998: 43).

Za načelo **enotnosti oblasti** se je izrekel že Rousseau, ko je v Družbeni pogodbi (1762) izročil zakonodajno oblast ljudstvu, ki ga »ne more predstavljati nihče drug razen njega samega«. Načelo enotnosti oblasti izhaja iz prepričanja, da je državna oblast lahko samo enotna, saj je izraz suverenosti ljudstva, zato je ni mogoče deliti in je osredotočena v enem samem organu, praviloma zakonodajnem telesu. V tem sistemu so drugi državni organi podrejeni osrednjemu organu (Kaučič *et al.* 2000: 168). Načelo enotnosti oblasti je bilo značilno predvsem za socialistične ustavne ureditve, kar je veljalo tudi za organizacijo državne oblasti pred demokratizacijo v Jugoslaviji in na Poljskem.

Načelo **delitve oblasti** nastane, na podlagi specifičnih angleških razmer iz leta 1688, ko pride po »nekrvavi revoluciji« v Angliji, do kompromisa o delitvi oblasti med fevdalno aristokracijo z monarhom načelu in uveljavljajočim se meščanstvom (cf. Cody 2003). Za načelo delitve oblasti je značilno, da je državna oblast razdeljena med več državnih organov.

V nasprotju z načelom enotnosti oblasti je načelo **delitve oblasti** prevladujoče načelo organizacije državne oblasti v sodobnih državnih ureditvah. Poznamo več sistemov načela delitve oblasti, zlasti **dualistični**, **trialistični** in **kvadrialistični**.

- Po **dualističnem sistemu** (utemeljil Locke) se državna oblast deli na funkcijo odločanja, ki jo opravlja zakonodajni organ in funkcijo izvrševanja, ki jo opravljata izvršilni in sodni organ (Grad 2000: 51).
- **Trialistično teorijo** je najbolje definiral francoski pravnik in filozof Montesquieu, ki v svojem delu *Duh zakonov* (1748) zagovarja ločeno izvajanje zakonodajne, izvršilnoupravne in sodne oblasti. Hkrati postavi zahtevo, da mora vsako od teh oblasti izvajati različna oseba in različen državni organ, ki pa je po tem omejen po drugih organih. Vzporedno z ločitvijo oblasti mora obstajati tudi ustrezen sistem zavor in ravnovesij (*checks and balances*), to načelo naj bi preprečilo zlorabo oblasti in uveljavilo politično demokracijo in svobodo posameznika (Grad 2000: 51).
- **Kvadralistična teorija** deli državno oblast na zakonodajno, izvršilno, upravno in sodno funkcijo. Ta teorija torej loči izvršilno od upravne funkcije, pri čemer se prva razume kot političnoizvršilna funkcija, druga pa kot izvršilnoupjavna (Grad 2000: 47).

V ustavni teoriji in praksi je najbolj uveljavljena trialistična delitev državnih funkcij, ki je eksplicitno ali implicitno uveljavljena v večini sodobnih ustav (Kaučič *et al.* 2000: 167). Tabela 1.4.1.1 prikazuje sistematično povezanost med obliko državne oblasti, enotnostjo ali delitvijo oblasti, sistemi delitve oblastnih funkcij in funkcijami državne oblasti.

Vse zgoraj naštetu nam bo v pomoč v nadaljevanju, pri klasifikaciji političnih sistemov Slovenije in Poljske. Pred letom 1989 sta imeli tako Slovenija kot Poljska socialistično ustavno ureditev, katere značilna oblika državne oblasti je **skupščinski sistem**, v tretjem valu demokratizacije po Samuelu P. Huntingtonu (1991) pa sta obe sprejeli demokratično ustavno ureditev in novo obliko državne oblasti **parlamentarni sistem**. Zato si bomo bolj podrobno ogledali ravno skupščinski in parlamentarni sistem.

Tabela 1.4.1.1: Sistematični pregled oblik državne oblasti.

Oblika državne oblasti	Enotnost ali delitev oblasti	Sistemi delitve oblastnih funkcij	Funkcije državne oblasti
SKUPŠČINSKI SISTEM	ENOTNOST OBLASTI		O čisti enotnosti govorimo tedaj, ko en organ izvaja vse tri funkcije državne oblasti.
PARLAMENTARNI SISTEM	DELITEV OBLASTI	Dualistični sistem	Funkcija odločanja
			Funkcija izvrševanja
		Trialistični sistem	Zakonodajna funkcija
			Izvršilnoupravna funkcija
PRESEDNIŠKI SISTEM		Kvadralistični sistem	Sodna funkcija
			Zakonodajna funkcija
			Izvršilna funkcija
	Upravna funkcija		
	Sodna funkcija		

1.4.1.1 Skupščinski sistem

Skupščinski sistem se bistveno razlikuje od parlamentarnega in predsedniškega, ker ne izhaja iz načela delitve oblasti, temveč iz načela enotnosti oblasti. Po tem načelu vsa oblast izhaja iz ljudstva, ki jo izvaja bodisi neposredno bodisi posredno prek svojih izvoljenih predstavnikov v predstavniškem telesu. Tudi v tem sistemu različne funkcije oblasti izvajajo različni državni organi, vendar tu ne velja načelo relativne neodvisnosti organov pri izvajanju svoje funkcije, temveč je vsa **oblast osredotočena in izhaja iz enega organa**.

V skupščinskem sistemu je **skupščina** tista, ki sprejema ključne politične in pravne odločitve. Torej je nosilec zakonodajne oblasti in izvoljeno predstavniško telo ljudstva ter najvišji organ oblasti v razmerju do vseh državnih organov. Vse druge državne organe voli in odpoklicuje skupščina. Noben drug državni organ ne more na noben način vplivati na delovanje skupščine. Ta podrejenost se najbolj čuti pri izvršilnem organu, ki je organizacijsko in funkcionalno popolnoma podrejen skupščini, saj ga skupščina voli in razrešuje, prav tako je v celoti vezan in podrejen odločitvam skupščine in skrbi za to, da se le-te v družbeni praksi izvajajo (Grad *et al.* 1999: 46).

Skupščinski sistem je bil uveljavljen v političnih sistemih, ki niso temeljila na kulturni, ekonomski in politični konkurenčnosti. Ti sistemi so sloneli na **monopolu ene lastninske oblike** (zlasti na državni lastnini) in na **monopolu ene politične stranke in ene politične ideologije**, kjer je bila skupščina le navidezni reprezentant večine (Cerar *et al.* 1998: 49).

1.4.1.2 Parlamentarni sistem

Parlamentarni sistem ima svoje začetke v 18. in 19. stoletju, ko je postopoma nastajal v Angliji, danes pa je daleč najbolj razširjena oblika državne oblasti, ki ima več in več posebnih izpeljav. Osrednja sestavina parlamentarnega sistema ni, kot se utegne zdeti, obstoj parlamenta, ki je nosilec zakonodajne oblasti in ki je kot tak nujno nadrejen drugim državnim organom. Za parlamentarni sistem je značilno, da je vlada, kot nosilka izvršilnoupravne oblasti, odvisna od zaupanja parlamenta, ki je nosilec zakonodajne veje državne oblasti (Cerar *et al.* 1998: 45).

Načelo delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno oblast je osnova parlamentarnega sistema, razmerja med temeljnimi državnimi organi so različna. V parlamentarnem sistemu prevladujejo predvsem odnosi med zakonodajno in izvršilno oblastjo, v zelo majhni meri pa med sodno oblastjo in preostalima dvema. Tako lahko v tem sistemu govorimo o **dualizmu zakonodajne in izvršilne oblasti**, ki se do neke mere spremeni z uvedbo ustavosodne kontrole, kar pomeni, da ustavna sodišča lahko v okviru svojih pristojnosti posegajo v delovanje nosilcev drugih dveh vej oblasti (Kaučič *et al.* 2000: 174).

Zakonodajna in izvršilna oblast sta enakopravni, med seboj sodelujeta in vplivata druga na drugo. Za parlamentarni sistem je značilno, da je vlada odgovorna parlamentu in da lahko nastane in deluje samo po volji parlamenta in dokler ima podporo v parlamentu. (Kaučič *et al.* 2000: 175).

Zakonodajna oblast lahko vpliva na izvršilno s:

- **Personalna povezava**, kar pomeni, da so ministri vlade hkrati poslanci v parlamentu. To pravilo velja v Angliji, medtem ko so ga druge države večinoma opustile.
- **Zakonodajno funkcijo**, saj sprejema zakone in druge splošne akte, ki vplivajo na delovanje izvršilne oblasti.
- **Parlamentarna komisija**, ki parlamentu omogoča nadzor nad delovanjem vlade.
- **Sprejem državnega proračuna** je prav tako sredstvo omejevanja izvršilne oblasti.

Izvršilna vpliva na zakonodajno z:

- **Zakonodajna iniciativa**, ki omogoča, da lahko poleg poslancev nove zakone predlaga tudi vlada.
- **Razglasitev že sprejetih zakonov**, ki jo opravi vlada.

Njuno enakopravnost kažejo sredstva, ki jih imata na voljo druga proti drugi in njuno medsebojno ravnotežje. Tako ima parlament pravico izglasovati **nezaupnico vladi**, zaradi česar mora le-ta odstopiti, na drugi strani pa lahko vlada, zahteva od predsednika države, da **razpusti parlament in razpiše predčasne volitve**. **Izvršilna oblast** je razdeljena na vlado in predsednika države, kar kaže na **dualizem izvršilne oblasti**. Vlada je poseben kolektivni organ, ki upravlja in je nosilec izvršilnoupravne dejavnosti, je politično odgovorna in odvisna od parlamenta. Predsednik države je politično neodgovoren in zato predstavlja stabilni

element izvršilne oblasti. Zaradi njegove politične neodgovornosti njegove akte soprodpisuje minister oziroma vlada, ki zanje politično odgovarja parlamentu. V parlamentarnem sistemu torej stoji na čelu države predsednik republike, a drugače kot pri predsedniškem sistemu ni edini in ne dejanski šef izvršilne oblasti, temveč je njen šef le na simbolni ravni, dejanski nosilec izvršilne oblasti pa je vlada (Grad *et al.* 1999: 43).

V parlamentarnem sistemu **državni poglavar** (monarh, predsednik republike) vlada, a ne upravlja. Predstavlja državo in se osredotoča na klasične državniške naloge, ne da bi pri tem posegal v izvajanje vladne dejavnosti. **Funkcijo šefa države** pa lahko opravlja namesto predsednika monarh; tako ločimo dva temeljna tipa parlamentarnega sistema in sicer **monarhičnega** in **republikanskega**. Monarhičen je nastal in še obstaja v Veliki Britaniji, republikanski pa je nastal v Franciji in razširjen po evropskem kontinentu. Med obema sistemoma ni bistvene razlike, razen tega, da ima monarh večji ugled kot izvoljeni predsednik (Grad 2000: 56).

V parlamentarnem sistemu oblikujejo vlado samo **politične stranke**, ki so v parlamentu, tako je jasno, da sta nastanek in delovanje vlade odvisna od parlamenta, v katerem mora vlada imeti tudi večinsko podporo. Parlament za razliko od vlade volijo volivci, ki hkrati odločijo katere stranke pridejo v parlament. Delovanje parlamenta v praksi je močno odvisno od števila strank, ki so v parlamentu. Z vidika strankarskega sistema lahko ločimo *dvostrankarski* ali *večstrankarski* parlamentarni sistem, ki se med seboj bistveno razlikujeta glede načina delovanja in stabilnosti vlade. Ko ima v parlamentu ena stranka večino, govorimo o *dvostrankarskem* parlamentarnem sistemu, ki omogoča stabilno delovanje parlamenta in vlade ter celo prevlado vlade nad njim. Za *večstrankarski* parlamentarni sistem je značilen parlament z večjim številom političnih strank, ki je pogosto neučinkovit in bolj nestabilen. V takšnem sistemu je vlada šibkejša v odnosu do parlamenta (Grad 2000: 57).

1.4.2 Oblike političnega sistema

Poglavitni obliki političnega sistema sta **demokratski** in **avtoritarni** način vodenja države. Za **demokracijo** so značilni vsi tisti sistemi oblasti, ki v resnici vključujejo ustrezen »**sistem zavor in ravnesij**« med posameznimi vejami oblasti. Ključna sestavina demokratske države so tudi »človekove pravice in temeljne svoboščine«, z njimi je določen okvir

delovanja in vplivanja ljudi na državno organizacijo, na oblikovanje voljenih državnih organov in vsebino njihovega delovanja.

Avtoritarno ali nedemokratsko vladavino delimo na tradicionalni in novo nastali avtoritarizem. V **tradicionalnem avtoritarizmu** temelji moč nedemokratskih voditeljev na religiji in družinskem nasledstvu. Takšen vladar, ki je lahko predsednik ali monarh, vodi državo po principu patrimonialnega vladanja¹ (Hague&Harrop 2004: 51). V dvajsetem stoletju se razvije novo nastali avtoritarizem, v katerem vladar ni več samo gospodar svoje palače, ampak njegovo vladanje vpliva direktno na vse ljudi. Vladati začnejo komunistični, fašistični in vojaški avtoritarni voditelji. Nastane **totalitarizem**, ki sodi v avtoritarni način vladanja z razliko, da v totalitarizmu vladanje posega v vse pore družbenega in političnega življenja in ne le na ozek krog ljudi (Hague&Harrop 2004: 53). Za razliko od demokracije v totalitarizmu ne velja »sistem zavor in ravnovesij«, nadomešča ga **centralistično zgrajeni državni aparat**.

Slovenija in Poljska spadata med nekdanje socialistične države, pri čemer Poljska nastane po vzoru stalinizma, kar pomeni, da je država posegala na domala vsa področja družbenega življenja od politike preko kulture do gospodarstva. Stalinizem se je iztekel v zlorabo oblasti, birokratizacijo države, v samovoljo, kršenje temeljnih pravic in v čistke, v katerih je izginilo na milijone ljudi (Cerar *et al.* 1998: 56). Slovenija se je izognila tako »drastični« zlorabi oblasti, a še vedno je bilo čutiti vpliv države na področju družbenega življenja, politike in gospodarstva.

1.4.2.1 Demokracija

Besedo demokracija lahko v današnjem času slišimo, preberemo in uporabimo vsakodnevno, ker je »...demokracija, kot oznaka za politično ureditev zahodnega tipa danes eden najpogostejše uporabljenih političnih pojmov, saj je postal sestavni del vsakdanjega besednjaka ne samo politikov, znanstvenikov in medijev, ampak tudi tako imenovanih navadnih državljanov« (Tomšič 2002: 16). Gre za kompleksen družben pojav, za katerega lahko najdemo več kot samo eno definicijo.

¹ Patrimonialno vladanje: Vladanje posameznika moškega spola, ki vlada kot bi bil oče veliki družni. (Weber v Hague&Harrop, 2004:51)

V **Slovarju slovenskega knjižnega jezika** pod pojmom demokracija najdemo: »Politična ureditev z vladavino večine, ki varuje osebne in politične pravice vseh državljanov« (SSKJ 1998).

Splošni leksikon demokracijo opredeljuje kot »...politični sistem, v katerem ima ljudstvo najvišjo oblast« (Leksikon 1988: 192–93).

Ameriški sociolog in politolog **Seymour M. Lipset** pravi, da demokracijo v kompleksni družbi lahko opredelimo kot politični sistem, ki ponuja redne zakonske možnosti za zamenjavo vladajočih funkcionarjev in družbeni mehanizem, ki dopušča največjemu možnemu delu prebivalstva, da vpliva na pomembnejše odločitve z izbiranjem med tistimi, ki se potegujejo za politične funkcije (Haralambos & Holborn 2001: 516).

Znane besede 16. predsednika Združenih držav Amerike **Abrahama Lincolna** opisujejo demokracijo kot: »vladavino ljudstva, ki jo izvaja ljudstvo in služi ljudstvu« (Haralambos & Holborn 2001: 583).

Kaj je torej bistveno načelo demokracije? Skupno vsem zgoraj naštetim definicijam je beseda »demokracija«, ki se v angleškem jeziku (democracy) prvič pojavi v 16. stoletju iz francoske besede (democratie), a njen pravi izvor je grški (demokratia). Demokracija prihaja torej iz grške besede **demokratia**, ki se deli na dva korena **demos** (narod) in **kratos** (vladavina). Demokracija tako pomeni obliko vladavine, v kateri za razliko od monarhije in aristokracije, vlada narod (Held 1990: 17).

Vodilno načelo sodobnih demokratičnih ureditev je **načelo suverenosti ljudstva**, saj je demokratična tista državna ureditev, v kateri vsa oblast izhaja iz ljudstva in se izvaja v njegovem interesu (Grad 2000: 17).

V zadnji četrtini 20. stoletja se število demokratično urejenih držav več kot podvoji, lahko torej rečemo da živimo v dobi demokracije. S širjenjem se demokracija kot način vladanja spreminja in ustvarja nove oblike (Hague & Harrop 2004: 35). V spodnji tabeli 1.4.2.1.1 so našteje in na kratko opisane različne oblike demokracije:

Tabela 1.4.2.1.1: Oblike demokracije

Oblika demokracije	Definicija
NEPOSREDNA demokracija	<i>Državljeni brez posrednikov razpravljajo in odločajo o kolektivnih vprašanjih.</i>
POSREDNA demokracija	<i>Državljeni izvolijo predstavnike, ki namesto njih posredno odločajo o kolektivnih vprašanjih.</i>
LIBERALNA demokracija	<i>Demokracija je omejena z ustavno določenimi pravicami posameznika, vključno s pravico do javnega zbiranja, osebne lastnine, veroizpovedi in svobode govora.</i>
NOVA demokracija	<i>Demokracija, v kateri nekdanja oblast še vedno vpliva na politično dogajanje.</i>
KONSOLIDIRANA demokracija	<i>Utrjena demokracija, ki predstavlja sprejeti okvir delovanja politikov. Rezultate svobodnih volitev sprejmejo tako zmagovalci kot poraženci.</i>
NAVIDEZNA demokracija	<i>Liberalna demokracija, v kateri izvoljen predsednik ne spoštuje pravice posameznika in v kateri izvoljena oblast deluje za fasado demokracije in uveljavlja nekdanjo oblast.</i>

Vir: Hague & Harrop 2004: 35.

Neposredna demokracija, ki ima začetke v starodavnih Atenah in pomeni neposredno odločanje ljudstva o vseh najpomembnejših vprašanjih v državi, se je izkazala kot neuresničljiva v praksi. Ima namreč omejen obseg, tako zaradi fizičnih razlogov, da so vsi sposobni odločati o vsem, kot tudi zato, ker se ne ujema z državo kot oblastno organizacijo. Za neposredno demokracijo gre tedaj, ko odločitve niso sprejete prek poslancev, ampak izhajajo iz izražene volje državljanov, ki se jih odločitev tiče in so se udeležili odločanja. Nekateri nasprotniki neposredne demokracije so opozarjali na nesposobnost ljudstva, da bi strokovno odločalo o družbenih problemih.

Zato se je uveljavila zamisel o **posredni oziroma predstavniški demokraciji**, ki temelji na nedeljivi suverenosti ljudstva. Tako se suverenost ljudstva ne more izvrševati neposredno, torej po posameznikih, temveč le po svojih izvoljenih predstavnikih. Posredna demokracija ne more delovati, če ni ustreznih organizacij, v katerih se ljudje interesno povezujejo in prek njih te interese uveljavljajo. V sodobnih državah prevzemajo to vlogo zlasti politične stranke in druga politična združenja. Danes je v večini sodobnih držav posredna demokracija kombinirana z različnimi oblikami neposredne demokracije, najpogostejša oblika je referendum, vendar se glede tega ustavne ureditve zelo razlikujejo med seboj (Grad 2000: 18).

1.4.2.2 Trije valovi demokratizacije

Ameriški politolog Huntington deli širitev demokratičnega sistema vladanja v sodobnem svetu na tri valove. Val definira kot skupino držav, ki se v določenem časovnem obdobju spreminjajo iz nedemokratičnih v demokratične režime.

Tabela 1.4.2.2.1: Huntingtonovi trije valovi demokracije

Val	Obdobje	Primeri držav
<i>Prvi</i>	1828 – 1926	Velika Britanija, Francija, ZDA
<i>Drugi</i>	1943 – 1962	Indija, Izrael, Japonska, Zahodna Nemčija
<i>Tretji</i>	1974 - 1991	Južna in Vzhodna Evropa, Latinska Amerika, deli Afrike - SLOVENIJA IN POLJSKA

Vir: Hague & Harrop 2004: 40.

V **prvem valu** širjenja demokracije je skoraj 30 držav prevzelo vsaj minimalno demokratične državne institucije, sem med drugim štejemo Argentino, Avstralijo, Veliko Britanijo, Kanado, Francijo, Nemčijo, Nizozemsko, Novo Zelandijo, skandinavske države in ZDA. Nekatere zgoraj naštet države so bile kasneje zlomljene s strani fašistov, komunistov ali vojaških diktatorjev. Tako sta bili Velika Britanija in ZDA dve glavni državi, v katerih se je demokracija močno prijala.

Huntingov **drugi val** demokracije se začne med drugo svetovno vojno in konča leta 1962. Tako kot v prvem valu tudi v drugem nekatere države niso utrdile demokratično oblast, to je na primer v Latinski Ameriki zlomil vojaški državni prevrat. Zato pa so Zahodna Nemčija, Avstrija, Japonska in Italija prevzeli demokratično ureditev in zlomili do takrat vladajoče diktatorstvo.

S **tretjim valom** demokratizacije se konča desničarska diktatura iz 70ih let v južni Evropi (Grčija, Portugalska in Španija), pride do umika vladajočih generalov v Latinski Ameriki in do kolapsa komunističnega sistema v Sovjetski zvezi in vzhodni Evropi. V začetku 90ih let dvajsetega stoletja imamo opravka s pravim trendom ponovnega vzpostavljanja parlamentarne demokracije v Srednji in Vzhodni Evropi. Del tretjega vala demokratizacije sta tako Slovenija kot Poljska, ki sta do danes utrdili demokracijo kot novo obliko politične vladavine.

1.4.3 Predsednik republike

Položaj šefa države, zlasti obseg njegovih pristojnosti in iz tega izhajajoče razmerje do zakonodajnih in izvršilnih organov, je eno izmed temeljnih meril klasične klasifikacije političnih sistemov na predsedniški, parlamentarni in skupščinski sistem (Kaučič *et al.* 2000: 251). Prav zato mi bo podrobnejša analiza položaja predsednika republike v Sloveniji in na Poljskem pomagala pri opredelitvi oblike državne oblasti obeh držav.

S pojmom šef države označujemo državni organ, ki predstavlja državo in opravlja druge, praviloma izvršilne funkcije oblasti. Ta državni organ je lahko individualen ali kolektiven, kar je od države do države različno.

V svoji diplomski nalogi poskušam najti razlike med lastnostmi, pristojnostmi in pooblastili predsednika republike, zapisanimi v ustavi, zato sem le-te enotno razdelila pri obeh državah na **splošne lastnosti** in na tiste, ki določajo **pristojnosti in pooblastila**. Delitev sem izpeljala po vzoru prof. Kavčiča, ki le-to aplicira na slovenskega predsednika, jaz pa sem jo uporabila tudi pri poljskem predsedniku.

Iz spodnje tabele 1.4.3.1 je lahko razbrati, kako delimo splošne lastnosti ter kako pristojnosti in pooblastila. Ta razpredelnica bo vodilo za analizo ustavnih členov slovenske in poljske ustave na temo predsednika republike. Zaradi lažje primerjave se osredotočam samo na ustavo in ne na druge zakonske določbe, ki prav tako urejajo položaj in pristojnosti predsednika.

Tabela 1.4.3.1: Lastnosti in pristojnosti predsednika države

Predsednik republike		
Splošne lastnosti	<i>Volitve predsednika republike</i>	<i>Kakšne so volitve predsednika republike.</i>
	<i>Volilna pravica na predsedniških volitvah</i>	<i>Razlika med aktivno in pasivno volilno pravico.</i>
	<i>Volilni sistem na predsedniških volitvah</i>	<i>Kakšen volilni sistem se uporablja za volitev predsednika republike.</i>
	<i>Trajanje mandata predsednika</i>	<i>Trajanje mandata predsednika republike.</i>
	<i>Nezdružljivost funkcije predsednika</i>	<i>Katere funkcije lahko opravlja predsednik republike.</i>
Pristojnosti in pooblastila	<i>Klasične pristojnosti</i>	<i>Pristojnosti, ki jih opravlja kot predsednik republike.</i>
	<i>Pristojnosti na zakonodajnem področju</i>	<i>Pristojnosti, s katerimi se vzpostavlja razmerje med predsednikom republike in zakonodajnim organom.</i>
	<i>Pristojnosti na izvršilnem področju</i>	<i>Pristojnosti, ki spadajo v izvršilno vejo oblasti.</i>
	<i>Izredne pristojnosti</i>	<i>Pristojnosti v razmerah, ko je moteno ali celo onemogočeno normalno delovanje ustavnega in političnega sistema in ko posamezne institucije sistema ne morejo delovati.</i>

2. SLOVENIJA

2.1 DEMOKRATIČNI PREHOD V SLOVENIJI

Graditev demokratičnega političnega sistema v Sloveniji se prične že pred razglasitvijo samostojnosti 25. junija 1991. V letih 1990 – 1992 je namreč potekal pospešen proces evolucije političnega sistema Slovenije, ki je zajemal tri ključne točke: **uvvedbo tekmovalnega večstrankarstva, demokratizacijo političnega življenja in visoko stopnjo spoštovanja človekovih pravic in političnih svoboščin** (Zajc *et al.* 2001: 44). Ti premiki v Sloveniji so bili podobni spremembam v drugih državah tedanje Vzhodne Evrope, med katere sodi tudi Poljska. Podobnosti se kažejo v ideologiji, strukturi in praksi vladajočih komunističnih strank. Razlika med Slovenijo in Poljsko v tistem času je predvsem, da obstoj jugoslovanskega režima ni bil tako odvisen od zunanje vojaške podpore Sovjetske zveze, opozicija v Sloveniji pa ni bila tako množična, močna in organizirana kot na Poljskem (Zajc *et al.* 2001: 45).

V Sloveniji je prehod na večstrankarski sistem in prenos oblasti na nekomunistično vladavino potekal mirno in legalno. Slovenija je bila vse do leta 1990 ena izmed šestih federativnih enot Socialistične federativne republike Jugoslavije. Socialistična federativna republika Jugoslavija s kratico SFRJ ali skrajšano Jugoslavija je obstaja med letom 1945 in 1990. Po 2. svetovni vojni se je oblikovala iz ozemlja predvojne Kraljevine Jugoslavije pod imenom Demokratična federativna Jugoslavija, nakar je leta 1946 spremenila ime v Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ) in leta 1963 v dokončno ime SFRJ. Zadnja ustava SFRJ, sprejeta 1974, pravi, da je Socialistična republika država, ki temelji na suverenosti naroda ter na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, in socialistična samoupravna demokratična skupnost delovnih ljudi in občanov ter enakopravnih narodov in narodnosti (Ustava SFRJ 1974: 3. člen). Socialistična federativna republika Jugoslavija je bila zvezna država kot državna skupnost prostovoljno združenih šestih narodov in njihovih socialističnih republik (Slovenija, Hrvaška, Srbija, Bosna in Hercegovina, Makedonija in Črna gora) in dveh socialističnih avtonomni pokrajin (Kosovo in Vojvodina), ki sta bili del Socialistične republike Srbije (Ustava SFRJ 1974: 1. člen).

V povojni ustavni ureditvi Jugoslavije je bilo ves čas v večji ali manjši meri uveljavljeno *načelo enotnosti oblasti*, v Sloveniji je veljalo vse do uveljavitve nove slovenske ustave, ki je bila sprejeta 23. decembra 1991 (Grad *et al.* 1999: 47). Po načelu enotnosti oblasti izhaja vsa oblast iz ljudstva, ki jo lahko izvaja posredno prek izvoljenih predstavnikov v predstavniškem telesu ali neposredno. V tem sistemu različne funkcije državne oblasti izvajajo različni državni organi, ki niso relativno neodvisni pri izvajanju svoje funkcije, temveč je vsa oblast osredotočena v enem organu (Grad *et al.* 1999: 46).

Oblika državne oblasti, značilna za zgoraj opisano načelo enotnosti oblasti, je *skupščinski sistem*. Za skupščinski sistem je značilno, da je skupščina nosilec zakonodajne oblasti, izvoljeno predstavniško telo ljudstva in najvišji organ oblasti v razmerju do vseh državnih organov. Izvršilni organ je skupščini neposredno podrejen, saj ga skupščina voli in razrešuje in mora v celoti izvajati politiko skupščine. Na delovanje skupščine ne more vplivati ne vlada ne kak drug državni organ (Grad *et al.* 1999: 46).

Sredi osemdesetih let 20. stoletja se začne kriza jugoslovanskega socialističnega samoupravljanja, ki se kaže predvsem kot kriza mednacionalnih odnosov. Prelomna je bila pomlad leta 1987, ko je skupina znanstvenih in kulturnih delavcev protisocialistične usmeritve v 57. številki Nove revije objavila prispevek za nov slovenski narodni program. Zahtevali so »... opustitev komunističnega sistema in uvedbo politično pluralističnega demokratičnega sistema, svobodnega socialno tržnega ekonomskega reda in samostojno ekonomsko državo« (Prunk 2001).

Takratna socialistična oblast zavrne zahteve in ideje skupine intelektualcev, nad katerimi pa so se navdušile široke množice in slovensko komunistično vodstvo, ki maja 1989 dovoli veliko ljudsko zborovanje v Ljubljani za neodvisno slovensko državo. Istega leta se začne intenzivna preobrazba političnega sistema v Sloveniji, ko novembra socialistična oblast dovoli večstrankarstvo in omogoči združitev petih političnih strank (DZS, SDZS, SKD, Kmečka zveza in Zeleni Slovenije) v *Demokratično opozicijo Slovenije* (DEMOS). Aprila 1990 na svobodnih demokratičnih volitvah s 54 odstotki zmaga demokratična politična struktura DEMOS, ki sestavi vlado pod vodstvom Lojzeta Peterleta, predsednika Slovenskih krščanskih demokratov (SKD). Za prvega predsednika Republike Slovenije je bil maja 1990 izvoljen dotakraten predsednik Zveze komunistov Slovenije Milan Kučan (Prunk 2001).

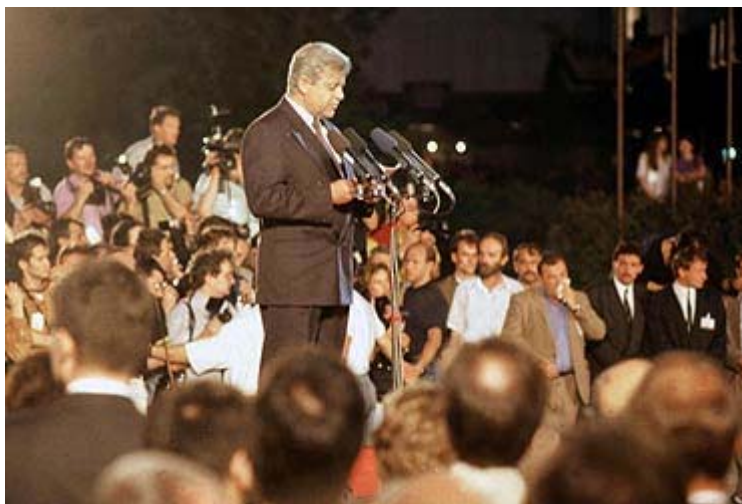
Takratno ideološko in politično raznoliko vladajočo koalicijo je združevala le namera za samostojno slovensko državo. Zvezni jugoslovanski vladi in drugim socialističnim republikam so ponujali predlog o preoblikovanju jugoslovanske federacije v konfederacijo, a so vsi razen republike Hrvaške predlog zavrnili. DEMOS se je odločil za vsenarodni plebiscit, ki je bil izveden 23. decembra 1990, na katerem se je kar 88,2 odstotka ljudi odločilo za samostojno Republiko Slovenijo (Prunk 2001). Slovenski parlament je 25. junija 1991 razglasil popolno slovensko državno samostojnost, s katero se jugoslovanska vlada ni strinjala in jo je z akcijo jugoslovanske armade poskušala preprečiti. Slovenija je na napad odgovorila z akcijo slovenske teritorialne obrambe in policije, katerim se je spontano začelo priključevati slovensko prebivalstvo. Tako se je začela deset dnevna vojna, ki se konča 2. julija 1991 s sporazumom za premirje, sklenjenim med slovensko delegacijo in evropsko trojko (Jaeques Poos, Hans von den Broek, Gianni de Michelis) v Zagrebu (Prunk 2001).

Slovenija se s podpisom sporazuma za tri mesece odreče nadaljnjim osamosvojitvenim ukrepom. Ker v tem obdobju med Slovenijo in ostankom Jugoslavije ni prišlo do dogovora, je mednarodna arbitražna komisija pod vodstvom Francoza Badinterja ugotovila, da je Jugoslavija razpadla. 5. oktobra je tako na podlagi te ugotovitve mednarodna skupnost priznala neodvisni Slovenijo in Hrvaško (Zajc *et al.* 2001: 41).

Slovenska oblast 23. decembra 1991 sprejme novo, demokratično ustavo, ki v tretjem členu definira: »Slovenija je država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe. V Sloveniji ima oblast ljudstvo. Državljanke in državljani jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno« (Ustava RS 1991: 3. člen).

Kmalu so postale ideološke razlike znotraj koalicije DEMOS prevelike in aprila 1992 je vlada Lojzeta Peterleta razpadla. Novo vlado je sestavil predsednik Liberalne demokracije Slovenije (LDS) iz koalicije LDS, Stranke demokratične prenove (SDP) in polovice DEMOSovih strank (Prunk 2001). LDS je uspelo obdržati oblast vse do parlamentarnih volitev leta 2004, ko zmaga Slovenska demokratska stranka (SDS) z Janezom Janšo.

Slika 2.1.1: Razglasitev samostojnosti Slovenije 1991

Vir: Wikipwdia 2007²

Graditev demokratičnega političnega sistema v zadnjem desetletju dvajsetega stoletja v Sloveniji je bila zelo različno ocenjevana, tako jo Milan Kučan ocenjuje kot »zrela demokracija«, France Bučar kot »sistem v krizi« in Janez Janša kot »navidezna oziroma virtualna demokracija« (Zajc *et al.* 2001: 41).

2.2 POLITIČNI SISTEM SLOVENIJE V KLASIFIKACIJI POLITIČNIH SISTEMOV

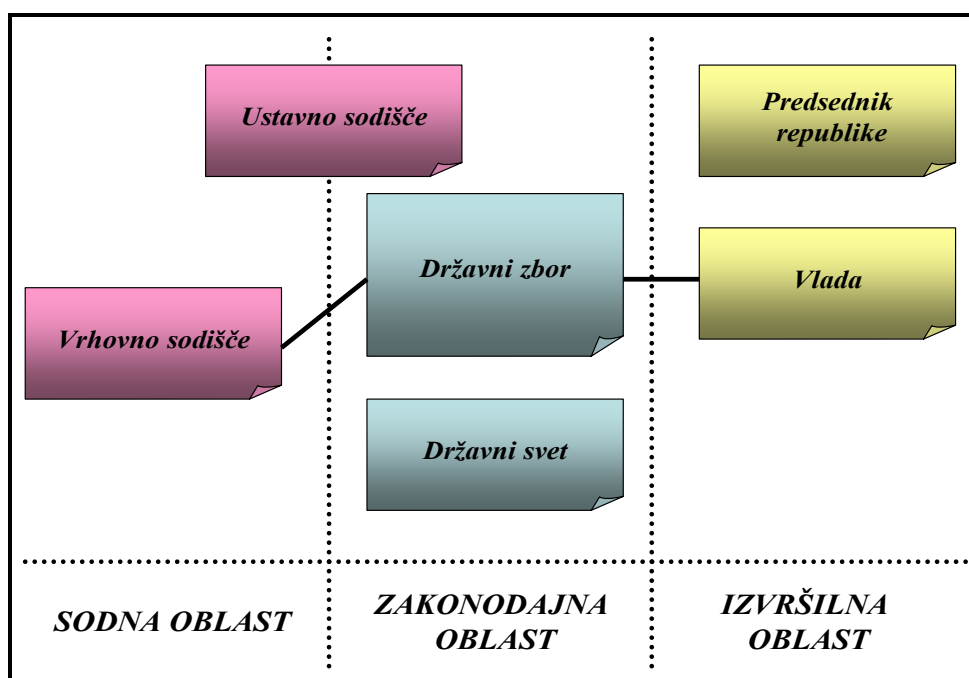
Prvo poglavje Ustave Republike Slovenije, v prvem členu opredeljuje Slovenijo kot **demokratično republiko**. Z določbo, da je Slovenija demokratična republika, ustava opredeljuje *obliko političnega sistema*, torej demokratično državo in *obliko vladavine*, torej republiko.

Demokratična država označuje razmerje med državo in družbo, ki na ustavno institucionaliziran način omogoča državljanom vpliv na delovanje državne organizacije ter uveljavljanje njene odgovornosti in nadzor nad njima. Demokratičnost se izraža tudi v obliki vladavine – republiki. Za razliko od monarhije je šef države v republiki predsednik, ki je voljen (pri nas neposredno), pravno odgovoren in pri vladanju omejen z ustavo ter zakoni. Glede na položaj predsednika republike v organizaciji državne oblasti je Slovenija parlamentarna in ne predsedniška republika (Kaučič *et al.* 2000: 69).

² Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Milan_Kucan.jpg

Pred letom 1991, ko je še veljala stara ustava, ki je organizacijo državne oblasti funkcionalno utemeljila na načelu *enotnosti oblasti*, izhaja nova slovenska ustava iz načela **delitve oblasti** (Ustava RS 1991: 3. člen). To načelo označuje ureditev razmerja med zakonodajno, izvršilno in sodno oblastjo, v katerem se vsaka izmed teh izvršuje bolj ali manj neodvisno od drugih dveh oblasti. Funkcionalna delitev oblasti onemogoča osredotočenje in s tem zlorabo oblasti v enem organu. To načelo ustava določa v določbah o državni ureditvi, v katere je vgradila **mehanizme zavor in ravnovesji**, ki omogočajo medsebojni nadzor in omejevanje treh vej oblasti. Zato je načelo delitve oblasti ena izmed prvin demokratičnega sistema (Kaučič *et al.* 2000: 72).

Tabela 2.2.1: Organizacija državne oblasti v Sloveniji po ustavi iz leta 1991

V zgornji tabeli 2.2.1 sem prikazala organizacijo državne oblasti, sprejeto po ustavi iz leta 1991. Razvidne so tri ločene veje oblasti in državni organi, ki jih sestavljajo. Povezovalne črte kažejo na povezanost in sodelovanje med oblastmi torej, mehanizme zavor in ravnovesji, ki omogočajo medsebojni nadzor in omejevanje treh vej oblasti.

Da v Sloveniji vlada parlamentarna demokracija kot oblika državne oblasti, dokazujejo naslednji dejavniki: delitev državne oblasti, sistem zavor in ravnovesij, odvisnost vlade kot nosilke izvršilnoupravne oblasti od zaupanja parlamenta, ki je nosilec zakonodajne veje

državne oblasti, dualizem izvršilne oblasti med predsednikom republike in vlade ter vladanje in ne upravljanje državnega poglavarja.

2.3 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA DRŽAVE

Ustava Republike Slovenije iz leta 1991 je, kot smo ugotovili že v poglavju o političnem sistemu Republike Slovenije, uvedla parlamentarni sistem, v katerem je predsednik republike organ izvršilne oblasti. V prejšnji ustavni ureditvi je funkcijo šefa države opravljal kolektivni organ (predsedstvo republike), v sedanji pa jo opravlja individualni predsednik republike. Njegov položaj in pristojnosti ureja ustava in nekateri področni zakoni (zakon o obrambi, zunanjih zadevah, volitvah predsednika republike, ustavnem sodišču). Slovenska ustava predsedniku države namenja osem členov (od 102. do 109. člena) v 4. poglavju z naslovom Državna ureditev. Poleg teh osmih členov četrtega poglavja ustava namenja predsedniku republike še nekaj členov v drugih poglavjih. Člene 4. poglavja slovenske ustave sem razdelila na dve skupini:

- **Splošne lastnosti predsednika republike**
 - Ustava določa, da se predsednik republike voli na *neposrednih, splošnih in tajnih volitvah* (Ustava RS 1991: 103.člen). Neposredne volitve krepijo položaj predsednika v organizaciji državne oblasti, čeprav obseg njegovih pristojnosti takega načina volitev same po sebi ne zahtevajo, zato v drugih parlamentarnih sistemih prevladujejo posredne volitve, kjer ga voli parlament ali posebno oblikovano telo (Kaučič *et al.* 2000: 253).
 - Pri nas je pasivna **volilna pravica** (biti izvoljen) enaka aktivni (voliti), kar pomeni, da jo ima vsak državljan Slovenije, ki je najkasneje na dan glasovanja dopolnil 18 let in ki mi ni bila odvzeta poslovna sposobnost (Ustava RS 1991: 103.člen).
 - Za predsednika republike je izvoljen kandidat, ki je dobil večino glasov volivcev, ki so oddali veljavne glasovnice (absolutna večina); če noben kandidat ni dobil večine glasov volivcev, se glasovanje ponovi med kandidatoma, ki sta dobila največ glasov. Predsednik republike je torej izvoljen po dvokrožnem večinskem **volilnem sistemu** (Ustava RS 1991: 103.člen).

- Predsednik republike je izvoljen za dobo petih let in to največ dvakrat zaporedoma (Ustava RS 1991: 103.člen). Izjema je končanje mandata med vojno ali med trajanjem izrednega stanja, ko se mandat preneha šest mesecev po prenehanju takega stanja. Krajša **mandatna doba** pa je lahko posledica trajnega zadržka, smrti, odstopa ali drugega prenehanje predsednikove funkcije, do izvolitve novega predsednika funkcijo začasno opravlja predsednik državnega zbora (Kaučič et al. 2000: 254).
- **Funkcija predsednika republike je nezdružljiva** z opravljanjem druge javne funkcije ali poklica (Ustava RS 1991: 105. člen). Ne sme opravljati nikakršne funkcije ali dela v državnih organih, organih lokalnih skupnosti, zavodih, podjetjih in drugih organizacijah. Lahko pa je član ali funkcionar politične stranke ali društva.
- **Ustavne pristojnosti in pooblastila predsednika republike**
 - Med **klasične uvrščamo tiste funkcije** predsednika republike, ki jih opravlja kot predsednik države. Ustava v 102. členu določa, da: »predsednik republike predstavlja Republiko Slovenijo in je vrhovni poveljnik njenih obrambnih sil.« Imamo torej dve klasični funkciji prva je **predstavljanje** in druga je funkcija **vrhovnega poveljnika obrambnih sil**. V okviru prve funkcije (**predstavljanje**) predsednik republike predstavlja Republiko Slovenijo doma in nasproti drugim državam in meddržavnim organizacijam, postavlja in odpoklicuje veleposlanike in poslanike republike in sprejema poverilna pisma tujih diplomatskih predstavnikov, odloča o pomilostitvah, podeljuje odlikovanja in častne naslove. V okviru druge funkcije (**vrhovnega poveljnika obrambnih sil**) predsednik republike povišuje generale in admirale na predlog ministra in po predhodnem soglasju vlade, odloči na predlog ministra o predčasnem odpustu s služenja vojaškega roka.
 - V Sloveniji je zakonodajna funkcija v celoti pristojnost državnega zbora in deloma državnega sveta, v širšem pomenu pa štejemo vanjo tudi nekatere pristojnosti predsednika republike. **Pristojnosti na zakonodajnem področju** predsednik ne izvršuje povsem samostojno, temveč v sodelovanju z državnim zborom znotraj treh postopkov. Znotraj **zakonodajnega postopka** na zahtevo državnega zbora ali lastno pobudo izreče svoje mnenje o posameznem, tudi zakonskem, vprašanju, z ukazom razglša zakone, ima posreden vpliv na postopek ratifikacije mednarodnih pogodb, v okviru katerega lahko predlaga ustavnemu sodišču, da se izreče o skladnosti

mednarodne pogodbe z ustavo in izdaja listne o ratifikaciji (Ustava RS 1991: 107.člen). Znotraj **postopka razpisa volitev državnega zbora, njegovega sklica in razpusta** razpiše volitve v državni zbor, skliče prvo sejo na novo izvoljenega državnega zbora, zahteva sklic izredne seje državnega zbora, izjemoma lahko tudi razpusti državni zbor pred potekom mandata njegovega mandata (Ustava RS 1991: 81.člen). Znotraj **postopka volitev in imenovanj** predsednik republike predlaga v izvolitev državnemu zboru sodnike ustavnega sodišča, pet članov sodnega sveta in varuha človekovih pravic, v imenovanje pa predlaga devet članov računskega sodišča, šest članov Banke Slovenije in njegovega guvernerja (Ustava RS 1991: 107.člen).

- V nekaterih parlamentarnih sistemih ima predsednik republike širša, drugod ožja **izvršilna pooblastila**, ponekod pa so ta pooblastila tako omejena, da jih komaj lahko štejemo za izvršilna (Kaučič et al. 2000: 256). V našem ustavnem sistemu velja, da predsednik republike nima pomembnejših možnosti vplivanja ali poseganja v izvršilno vejo oblasti, zato naš sistem označujemo za parlamentarni sistem z **reprezentativno funkcijo predsednika republike**. Po 111. členu ustave ima predsednik Republike Slovenije pravico predlagati državnemu zboru kandidata za predsednika vlade, a to pravico ne izvršuje samostojno (posvetovati se mora z vodjo poslanskih skupin), poleg tega predlagana funkcija ni v njegovi izključni pristojnosti (kandidata za predsednika vlade lahko državnemu zboru predloži tudi vsaka poslanska skupina ali najmanj deset poslancev) (Kaučič et al. 2000: 257). Po 107. členu ustave lahko predsednik republike imenuje državne funkcionarje, kadar je to določeno z zakonom, a te pristojnosti mu noben zakon ne poveri.
- **Izredne pristojnosti** pridejo prav v razmerah, ko je moteno ali celo onemogočeno normalno delovanje ustavnega in političnega sistema. Takrat ustave pooblaščajó predsednika republike, da začasno prevzame nekatere pristojnosti teh institucij. Naša ustava določa, da ko se državni zbor zaradi izrednega stanja ali vojne ne more sestati, predsednik republike na predlog vlade odloča o razglasitvi vojnega ali izrednega stanja, nujnih ukrepov in njihovi odpravi ter uporabi obrambnih sil ter izdaja uredbe z zakonsko močjo, ki se nanašajo na obrambo države in na človekove pravice in temeljne svoboščine (Ustava RS 1991: 92.člen). Gre le za začasno pravico izvrševanje nekaterih z ustavo izrecno določenih pristojnosti državnega zbora, saj mora odločitve in uredbe z zakonsko močjo predsednik republike predložiti v potrditev državnemu zboru takoj, ko se ta sestane.

Ker predsednika republike ne voli državni zbor, mu predsednik tudi ni politično odgovoren za svoje delo. Predsednik republike je torej **stabilni del izvršilne oblasti** in praviloma ostaja na svoji funkciji do poteka petletnega mandata. Po 109. členu ustave ga lahko državni zbor obtoži pred ustavnim sodiščem kršitve ustave ali hujše kršitve zakona pri opravljanju njegove funkcije. Glede na dejanja, na katera se nanaša obtožba, je to posebna oblika **kazenske odgovornosti**, glede na postopek, zlasti sankcijo, pa oblika **politične odgovornosti** (Ustava RS 1991: 109.člen). Za politično odgovornost se uveljavlja termin *impeachment*, pri nas pa **ustavna obtožba** (Kaučič *et al.* 2000: 258).

Ustavni položaj predsednika republike Slovenije je značilen za večino sodobnih evropskih parlamentarnih sistemov s pretežno **reprezentativno vlogo** in **restriktivno določenimi pristojnostmi** šefa države. V Sloveniji se restriktivno določene ustavne pristojnosti predsednika države kažejo predvsem v njegovi vlogi pri imenovanju vlade in razpustu parlamenta ter zakonska ureditev na obrambnem področju. To pa ne pomeni, da predsednik republike ne bi mogel igrati pomembne politične vloge, še zlasti v obdobju šibkejših vladnih koalicij. Veliko je seveda odvisno tudi od osebnih lastnosti nosilca te funkcije (Grad *et al.* 1999: 151).

Neposredno izvoljeni predsednik republike ima v odnosu do drugih ustavnih organov kot sta vlada in državni zbor, če posebej izpostavim ta dva organa, politično težo in ugled, ki je predvsem odvisen od tega, kako sprejemajo njegova sporočila in njegova mnenja v javnosti. Položaj predsednika republike v javnosti je v manjši meri odvisen od njegove formalne funkcije kot take in od njegovih konkretnih z ustavo in zakoni določenih pristojnosti, ampak predvsem od tega, kakšno vsebino daje svoji dejavnosti in na kakšen način jo opravlja (Ribarič 2001).

Posebnost slovenske ustavne ureditve je, da na eni strani z neposrednim načinom volitev krepí položaj in vlogo predsednika republike, na drugi strani pa mu na zelo restriktiven način določa pristojnosti. Institucija predsednika republike izraža splošno spoznanje v svetu, da vsaka država potrebuje državni vrh, tudi republika. Predsednik republike je prvi reprezentant države. Funkcija predstavljanja republike po slovenski ustavi nedvomno pomeni, da predsednik predstavlja republiko tako doma kot na zunaj v meddržavnih odnosih. Predsednik republike je **edini organ, ki po ustavi predstavlja državo**. Za opravljanje te funkcije ne potrebuje nobenega dodatnega posebnega pooblastila.

2.4 RAZMERJE MED PREDSEDNIKOM DRŽAVE IN VLADO

V parlamentarnih sistemih je šef države, predvsem iz tradicionalnih razlogov, le **simbolični šef izvršilne oblasti**. V parlamentarnem sistemu je izvršilna funkcija razpadla na dva dela, zato jo opravljata dva organa: šef države in vlada. Dejanski nosilec izvršilne oblasti je vlada, ki črpa politični temelj za to v parlamentu. Šef države v klasičnem parlamentarnem sistemu nima nobene dejanske oblasti, tako je praviloma za njegove akte potreben sopodpis pristojnega ministra, kajti le vlada lahko zagotavlja izvršljivost vseh predpisov v državi (Grad *et al.* 1999: 222).

V naši ustavni ureditvi so razmerja med predsednikom republike in vlado precej nedorečena. To velja tudi za ustrezno zakonodajo, saj **zakon o vladi** sploh ne omenja razmerja vlade do predsednika republike, **poslovnik vlade** pa namenja odnosu s predsednikom republike le del šestega poglavja o sodelovanju vlade z drugimi organi in organizacijami (»Vlada sodeluje s predsednikom republike pri vprašanjih iz njegove pristojnosti in ga seznaja z vprašanji pomembnimi za njegovo delo.« 48. člen poslovnika vlade).

Vloga predsednika republike pri preoblikovanju vlade je v našem sistemu bistveno manjša kot v drugih parlamentarnih sistemih. Po nemškem vzoru ima predsednik republike samo **predlagalno funkcijo**, saj predlaga kandidata za predsednika vlade v izvolitev državnemu zboru. Predsednik republike po posvetovanju z vodji poslanskih skupin predloži državnemu zboru kandidata za predsednika vlade. Predsednik republike je po ustavi izključni predlagatelj kandidata za predsednika vlade v prvem krogu volitev in možni predlagatelj v drugem ali eventualnem tretjem krogu volitev. Predsednik vlade je lahko zamenjan s tako imenovano konstruktivno nezaupnico. Če namreč državni zbor z večino glasov vseh poslancev (na predlog najmanj 10-tih poslancev) izvoli novega predsednika vlade, je s tem dotedanji predsednik vlade razrešen. Mora pa skupaj s svojimi ministri opravljati tekoče posle do prisege nove vlade (Ustava RS 1991: 116. člen). Pač pa lahko predsednik vlade sam zahteva glasovanje o zaupnici vladi. Če vlada ne dobi podpore večine glasov vseh poslancev v državnem zboru, mora državni zbor bodisi v 30-tih dneh izvoliti novega predsednika vlade ali dotedanjemu predsedniku pri ponovljenem glasovanju izglasovati zaupnico, sicer predsednik republike razpusti državni zbor in razpiše nove volitve (Ustava RS 1991: 117. člen). Odgovor na vprašanje, kakšne so dejanske možnosti predsednika republike, da vpliva na izbiro predsednika vlade, je odvisen od moči v parlamentu zastopanih političnih strank. Za izvolitev

predsednika vlade je potrebna večina glasov vseh poslancev, to je 46 od skupaj 90 poslancev. Če bi ena sama stranka dobila na volitvah večino vseh poslancev, potem bi posvetovanje predsednika republike z vodji poslanskih skupin lahko praktično pomenilo le ugotovitev, kdo je kandidat zmagovite politične stranke. V primeru, če nobena stranka ne bi sama razpolagala z absolutno večino vseh poslancev, pač pa bi nastopila trdno oblikovana koalicija s skupnim kandidatom za predsednika vlade, ki bi razpolagala z absolutno večino vseh poslancev, bi bila situacija v bistvu enaka. Če pa ni izoblikovana trdna koalicija ali blok političnih strank in noben pretendent ne razpolaga z vnaprej zagotovljeno vsaj minimalno podporo, potrebno za izvolitev, lahko ob raznovrstnih in nasprotujočih si interesih pride do večjega izraza posredovalna vloga predsednika republike. **Kolikor večja je raznovrstnost in disperziranost političnega prostora, toliko nujnejša in pomembnejša je lahko vloga predsednika republike.** Upoštevati tudi velja, da je predsednik republike pri tem, koga predlaga kot kandidata za predsednika vlade, pravno nevezan. Dejanska omejitev pa je v ustavni določbi, da predsednika vlade voli državni zbor. Na splošno bi veljalo, da predsednik republike predlaga tistega kandidata za predsednika vlade, ki ima realne možnosti, da bo dobil v državnem zboru za izvolitev potrebno večino. Tak kriterij pa v primeru izenačenega ali neizoblikovanega razmerja političnih sil v parlamentu ni nujno odločilen. V praksi je bil leta 1997 izvoljen predsednik vlade, ki ga je predlagal predsednik republike, s 46 glasovi in po izglasovani nezaupnici leta 2000 prav tako s 46 glasovi novi predsednik vlade, ki ga je predlagala skupina poslancev. Slovenska ustava ne pozna instituta tako imenovanega **protipodpisa (kontrasignature)**. Ne vsebuje torej ustavne določbe, po kateri bi morali imeti vsi akti predsednika države, razen določenih izjem, za njihovo veljavnost protipodpis predsednika vlade ali pristojnega ministra (Ribarič 2001).

Za slovensko ustavno ureditev velja, da sta nosilca materialne zunanjepolitične oblasti parlament in vlada. To pa ne pomeni, da bi bila vloga predsednika republike pri zunanje-političnem nastopanju reducirana zgolj na mehanično razglašanje od pristojnih organov izoblikovane državne volje. V praksi predsednik republike pred svojimi zunanje političnimi nastopi **zahteva potrebne informacije in mnenje zunanjega ministrstva in tudi vlade.** K taki konzultaciji predsednik republike formalno ni zavezan, vendar je v interesu usklajenega in učinkovitega opravljanja zunanje-politične dejavnosti po naravi stvari nujno in koristno razpolagati s stališči zunanjega ministrstva oziroma vlade. Osnovne zunanjepolitične usmeritve oblikujeta parlament in vlada, predsednik republike pa ima pri opravljanju svoje funkcije na zunanje-političnem področju določen odprt prostor in določeno mero samostojnosti (Ribarič 2001).

3. POLJSKA

3.1 DEMOKRATIČNI PREHOD NA POLJSKEM

Poljska je tako kot Slovenija del tretjega vala demokratizacije po Huntingtonu, ki traja od 1974 do 1991 leta. Druga svetovna vojna se na Poljskem konča z vojaško zmago Rdeče armade. Kljub temu, da Poljska postane po mednarodnem pravu priznana suverena država, v resnici ni nič več kot **satelit** Sovjetske zveze. Oblast Sovjetske zveze je imenovala voditelje na Poljskem in tako vplivala na notranje kot tudi zunanje zadeve države. Leta 1948 Sovjetska zveza postavi na oblast komuniste, bolj natančno stranko **PZPR** (*Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*), ki vlada vse do leta 1990, ko njen padec postane neizogiben. Poljska 22. julija 1952 sprejme novo ustavo (Julijska ustava), ki zamenja delitev oblasti z **diktaturo proletariata**. Gre za revizijo Stalinove ustave iz leta 1936, ki je preganjala katoliška cerkev, podrejala Poljsko Sovjetski Zvezi in uvajala strogo varčevalno ekonomijo. Po novi ustavi je imela glavno oblast v državi zakonodajna veja, to je poljski parlament – SEJM. Država poleg ustave dobi tudi novo uradno ime **Ljudska Republika Poljska** (*Polska Rzeczpospolita Ludowa* – PRL) (Wiatr 2003: 25-32).

Da bi lažje razumeli demokratični prehod na Poljskem, moramo spoznati še nekaj njene zgodovine. Kratkemu gospodarskemu vzponu je po letu 1975 sledil strm padec, takratni prvi sekretar PZPR **Edward Gierek** se je lotil reševanja gospodarske krize tako, da je povečeval poljske dolgove v tujini in s tem samo še poslabševal situacijo. Junija 1976 se zgodijo prvi delavski upori v Radomu in Ursusu, ki pa so bili uspešno zadušeni s strani oblasti. Vlada Edwarda Gierka se zaradi vse večje gospodarske krize leta 1980 odloči za dvig cen hrane in upočasnitev rasti plač. Zato delavci Leninove ladjedelnice v Gdansku 14. avgusta začnejo stavko. Vstajo vodi uporniški veteran in električar **Lech Walesa**, ki skupaj z delavci zavzame ladjedelnico in med ostalim zahteva reformo dela, več državljanskih pravic (svobodo govora in veroizpovedi) in izpustitev političnih zapornikov. 31. avgusta 1980 Gdanski delavci z vlado dosežejo kompromis in podpišejo **Gdanski sporazum** (*Potozumienia sierpniowe*), ta predstavlja prvo verodostojno socialno pogodbo. Rodi se **Solidarnost** (*Solidarność*), ki je antikomunistično nenasilno socialno gibanje in de facto *nosilec opozicije*, javno ga podpre tudi poljski papež Janez Pavel II in mu tako zagotovi moralno podporo in množično zaupanje prebivalstva. Gibanje se iz industrijskega razširi tudi na kmetijsko področje (The History of Poland 2007).

Slika 3.1.1: Janez Pavel II in Lech Walesa

Vir: Wikipedia 2007³

Leta 1981 na oblast stopi general **Wojciech Witold Jeruzelski**, ki 13. decembra razglasi izredne razmere (*stan wojenny*), kar v dobesednem prevodu pomeni »vojno stanje«. Jeruzelski ukaže vojski in specialnim enotam policije, da prevzamejo oblast v državi, aretirajo glavne voditelje Solidarnosti in preprečijo kakršnekoli aktivnosti gibanja. Ponovno se vzpostavi močna komunistična oblast, na čelu katere je **hunta**, začasna iz oficirjev sestavljena vlada. Konec leta 1982 Waleso izpustijo iz zaporov in 22. julija 1983 ukinejo vladavino vojnega prava. Vladavini vojnega prava je uspelo začasno omajati obstoj Solidarnosti, ni pa ji uspelo uničiti ga, saj je to delovalo v ilegali iz zaporniških celic. Stvari so se umirile šele, ko v Sovjetski zvezi pride na oblast **Mikhail Sergeyevich Gorbachev**, ki zaradi vse slabše gospodarske in politične situacije v celem vzhodnem bloku uvede številne reforme. Leta 1986 iz poljskih zaporov izpustijo kar 225 političnih zapornikov. Leta 1988 je bila gospodarska situacija na Poljskem slabša kot kdajkoli prej, zunanji dolg in inflacija sta vztrajno rasla. Prišlo je do pomanjkanja osnovnih dobrin, čakanja v dolgih vrstah in praznih polic v trgovinah. Aprila 1988 pride do ponovnih stavk v državi, saj je vlada dvignila cene hrane za kar 40 odstotkov. Do avgusta se stavke razširijo po vsej državi in vključujejo predvsem rudarje in delavce ladjedelnic. Stavke se končajo oktobra, ko sporazum dosežeta vodja gibanja Solidarnost in takratni minister za notranje zadeve Czesław Kiszczak. Februarja 1989 se začnejo **Pogajanja okrogle mize**, na katerih sodelujejo predstavniki gibanja Solidarnost z Waleso na čelu in predstavniki takratne oblasti z generalom

³ Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/Pope_John_Paul_II

Jaruzelskim. Pogajanja se zaključijo aprila, tako da Solidarnost postane legalna politična stranka, ki lahko sodeluje na junijskih parlamentarnih volitvah.

Slika 3.1.2: Pogajanja okrogle mize 1989

Vir: Wikipedia 2007⁴

Volitve so prinesle popolno zmago »opoziciji« Solidarnost, saj je ta dobila kar 160 od 161 sedežev v Sejmu in 92 od 100 sedežev v Senatu. Poljska je 24. avgusta z izvolitvijo Sejma dobila prvega ne komunističnega predsednika vlade po letu 1945 **Tadeusza Mazowieckega**. Ta je v svojem prvem govoru omenjal »debelo črto« (*Gruba kreska*), ki bo njegovo vlado ločevala od komunistične zgodovine. Padec komunističnega režim odpre novo poglavje v zgodovini Poljske in v zgodovini gibanja Solidarnost. Poljska decembra 1990 dobi prvega neposredno izvoljenega, ne komunističnega predsednika Waleso (The History of Poland 2007).

⁴ Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Okragly_Stol_1989.jpg

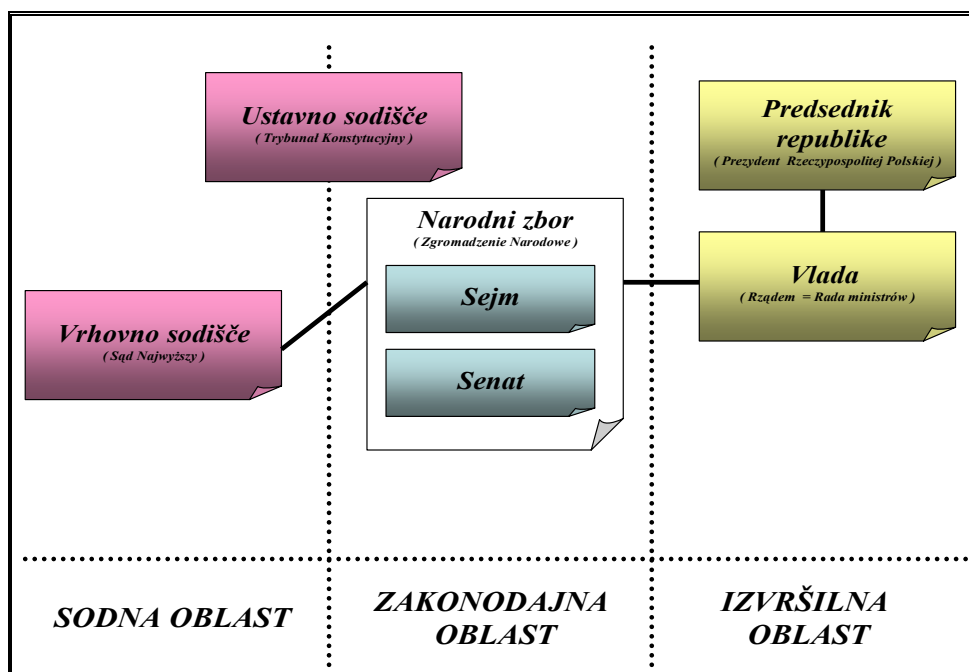
3.2 POLITIČNI SISTEM POLJSKE V KLASIFIKACIJI POLITIČNIH SISTEMOV

Prva post komunistična ustava republike Poljske je bila sprejeta 2. aprila 1997, ta je nadomestila začasno sprejete amandmaje iz leta 1992, ki so tvorili Majhno ustavo in spremenili Poljsko iz enostrankarskega političnega sistema v **večstrankarski politični sistem**. **Majhna ustava** je dokument parlamentarnih kompromisov, ki je bil nekonsistenten in je kot tak pripeljal do **konfliktov med predsednikom in parlamentom**. Majhna ustava je namreč **slabila pomen predsednika vlade in krepila moč predsednika države**, saj je le temu dala možnost veta pri nominiranju ministrov, predvsem ministra za obrambo, zunanje zadeve in notranje zadeve ter posredno tudi na druge ministre. Prav tako je bila predsednikova pravica za razpustitev parlamenta bolj omejena, a še vedno možna pod nejasnimi pogoji.

Novo sprejeta ustava iz leta 1997 v drugem členu prvega poglavja z naslovom Republika opredeli Poljsko kot **demokratsko državo** z vladavino prava in spoštovanjem socialne pravičnosti. Na Poljskem zavladala demokratski politični sistem. To ni sistem, v katerem ima neomejeno oblast en sam človek ali majhna skupina ljudi, to je sistem, v katerem najpomembnejše odločitve sprejme ljudstvo večinoma na posreden način, preko volitev v nacionalno predstavniško telo. Tako kot slovenska izhaja nova poljska ustava sprejeta 1997 iz **načela delitve oblasti**, ki je značilnost sodobnih demokratskih držav. Na Poljskem je **zakonodajna oblast** v rokah »dvodomnega parlamenta«, ki ga sestavljata Sejma in Senata, **izvršilno oblast** izvajata vlada in predsednik republike (dualizem izvršilne oblasti), **sodna oblast** pa je neodvisna od zakonodajne in izvršilne, izvajajo pa jo sodišča (Sejm of republic of poland 1997). Za parlamentarni sistem je značilno, da je vlada odgovorna parlamentu, da lahko nastane in deluje samo po volji parlamenta, dokler ima seveda podporo v parlamentu. Vladno strukturo na Poljskem vodi **kabinet ministrov** na čelu z ministrskim predsednikom. Ministre imenuje predsednik države glede na predloge premiera, navadno pa izhajajo iz vladajoče koalicije v spodnjem zakonodajnem domu. Poljska ima »dvodomno sestavo parlamenta«, **Senat** je zgornji in **Sejm** spodnji dom parlamenta. Položaj zgornjega in spodnjega doma ni enakopraven, razlikujeta se predvsem v zakonodajnih pristojnostih, ki jima jih podeljuje ustava. Sejm lahko ponovno uveljavi parlamentarno potrjen zakon, ki ga je predsednik republike vrnil na ponovno proučevanje. Sejm ima prav tako edini pooblastilo nadzirati delo kabineta ministrov. Poljski volivci volijo člane dvodomnega parlamenta, sestavljenega iz 460 članov spodnjega doma Sejma in 100 članov zgornjega doma Senata.

Člani spodnjega doma so izbrani po sistemu sorazmernega predstavništva, v dom pa se lahko vključijo le stranke, ki so na volitvah dosegle vsaj 5% glasov (z izjemo predstavnikov manjšine). Mandatna doba obeh domov je 4 leta. Skupno zasedanje Sejma in Senata se imenuje **Narodni zbor** ali poljsko **Zgromadzenie Narodowe**. Narodni zbor ni stalni organ poljske državne oblasti, je le skupno zasedanje obeh domov v primerih, ki jih predpisuje ustava (Sejm of republic of poland 1997). **Pravosodna oblastna veja** ima manjšo vlogo pri vodenju države. Osrednji instituciji sta Vrhovno sodišče (sodnike določi predsednik republike na predlog Narodnega zbora za pravosodje, za nedoločen čas) in Ustavno sodišče (sodnike določi Sejm za obdobje devetih let).

Tabela 3.2.1: Organizacija državne oblasti na Poljskem po ustavi iz leta 1997

Zgornja tabela 3.2.1 prikazuje trialistično delitev državne oblasti, ki oblikuje parlamentarno obliko državne oblasti na Poljskem. Posebna značilnost poljskega parlamentarnega sistema je njegovo **nagibanje k predsedniškemu sistemu**, ki se kaže v večjih pristojnostih predsednika republike od tistih, značilnih za običajni parlamentarni sistem (Wiatr 2000: 90). Vseeno vloga parlamenta ni zanemarjena, saj je edini, ki lahko sprejema zakone kot najvišje pravne akte (če izključimo ustavo).

3.3 USTAVNE PRISTOJNOSTI IN POOBLASTILA PREDSEDNIKA DRŽAVE

Institucija predsednika države nadomesti kolektivni organ iz komunističnega časa leta 1989 na Pogajanjih okrogle mize. Prvotno naj bi bil predsednik države izvoljen posredno, volili bi ga člani Narodne skupščine za mandatno obdobje šestih let. Takratna oblast je namreč pričakovala popolno zmago generala Jeruzelskega, ki bi dobil podporo od vladajoče PZPR in bi trdno zagovarjal interese Sovjetske Zveze. Njihove načrte zlomi uspeh gibanja Solidarnost, ki sestavi močno koalicijo. Ko prvi neposredno izvoljen poljski predsednik Walesa prevzame predsedniško funkcijo, sprejmejo ustavni amandma, ki spremeni posredne predsedniške volitve v neposredne. Prav tako lahko kandidira za predsednika države vsak vsaj 35 let star poljski državljani, ki ima podporo vsaj 100.000 volivcev, vlada pa lahko največ dva mandata, dolga pet let. Poljska ustava definira pristojnosti in pooblastila predsednika države v 5. poglavju z naslovom Predsednik Republike Poljske, ki je sestavljeno iz kar 20ih členov (od vključno 126. do vključno 145. člena). Po poljski ustavi je predsednik republike vrhovni predstavnik republike in garant kontinuitete državne oblasti. Poljska ustava ima tudi določbo, da predsednik republike zagotavlja spoštovanje ustave, varuje suverenost in varnost države in nedotakljivost njenega teritorija (Ustava RP 1997: 126. člen).

Seveda se predsednik države in njegove pristojnosti omenja tudi v drugih členih ustave. Da bi bila končna primerjava dveh izbranih predsednikov lažja, bom uporabila isto delitev, kot pri slovenskem predsedniku. Poljska ustava namreč določa tako **splošne lastnosti** predsednika države kot tudi njegove **pristojnosti in pooblastila**.

- **Splošne lastnosti predsednika republike, zapisane v ustavi:**

- Predsednik Republike Poljske (*Prezydent Rzeczypospolitej Polskie*) je izvoljen na neposrednih, splošnih in tajnih **volitvah**.
- Za predsednika republike je lahko izvoljen le državljani Poljske, ki je najkasneje na dan volitev dopolnil 35 let, ima **volilno pravico** za volitve v Sejm in ima podporo 100.000 prebivalcev, ki imajo volilno pravico za volitve v Sejm (Ustava RP 1997: 127. člen). Za razliko od pasivne volilne pravice (biti voljen) imajo aktivno volilno pravico, torej pravico voliti, vsi polnoletni državljani Poljske.
- Predsednik republike Poljske je izvoljen po volilnem sistemu absolutne večine, po katerem je kandidat izvoljen le, če dobi več kot polovico veljavnih glasov. Gre za

- dvokrožni večinski volilni sistem**, ker se v praksi glasovi volivcev v večji ali manjši meri razdelijo med kandidate, se le redko zgodi, da je izvoljen kateri od kandidatov že v prvem krogu, zato je navadno potreben še en krog glasovanja (Ustava RP, 1997: 127.člen).
- Predsednik je izvoljen za **mandatno obdobje** petih let, vlada pa lahko največ dva mandata.
 - **Funkcija predsednika republike je nezdružljiva** z opravljanjem drugega poklica ali javnih funkcij, razen javnih funkcij, ki so povezane z njegovim kabinetom (Ustava RP 1997: 132.člen).
-
- **Ustavne pristojnosti in pooblastila predsednika razvrstimo v štiri skupine**
 - Med **klasične pristojnosti** predsednika republike Poljske štejemo predvsem funkcijo **predstavljanja Poljske države** doma, nasproti drugim državam in meddržavnim organizacijam ter skrb za izvajanje ustave (Ustava RP 1997: 126. člen). Poleg tega štejemo v funkcijo predstavljanja tudi postavljanje in odpoklicevanje veleposlanikov in poslanikov, sprejemanje poverilnih pisem, odločanje o pomilostitvah, a ne obsojencev ustavnega sodišča, podeljevanje odlikovanj in častnih naslovov, sprejem pisem priporočila in odstopov diplomatskih predstavnikov drugih držav. Poleg predstavljanja države ima poljski predsednik po 126. členu tudi vlogo **vrhovnega poveljnika obrambnih sil**, znotraj te vloge na predlog ministra povišuje admirale in generale v skladu s statutom.
 - Na **zakonodajnem področju so pristojnosti** poljskega predsednika številčnejše od pristojnosti slovenskega predsednika. Znotraj zakonodajnega postopka poljski predsednik lahko ratificira ali zavrne mednarodno pogodbo, pred ratifikacijo lahko za mnenje vpraša Ustavno sodišče (*Trybunal Konstytucyjny*), poda Sejmu, Senatu ali Narodnemu zboru predsednikovo sporočilo, ki ne sme biti predmet razprave. Poljski predsednik za izvrševanje svojih ustavnih in zakonitih pristojnosti izdaja uradne pravne akte, ti za veljavnost **potrebujejo podpis predsednika vlade**, ta s svojim podpisom prevzame odgovornost pred Sejmom (Ustava RP 197: 144. člen). Obstaja pa cela vrsta uradnih predsedniških aktov, ki takšnega **podpisa predsednika vlade ne potrebujejo**, ampak za njih prevzame odgovornost predsednik republike sam. Med akte tega tipa med ostalim štejemo: razglasitev

volitev v Sejm in Senat, sklic prve seje na novo izvoljenega Sejma ali Senata, skrajšanje mandata Sejma zaradi razlogov definiranih v ustavi, razglasitev državnega referenduma, podpis ali razglasitev novega zakona, objava zakona ali mednarodne pogodbe v Uradnem listu Republike Poljske, odpust ministra, kateremu je Sejm izglasoval nezaupnico, uveljavljanje pravice do pomilostitve, zahteva od Sejma, da imenuje predsednika Narodne banke Poljske, odstop s funkcije predsednika republike (Ustava RP 1997: 144.člen).

- **Pristojnosti na izvršilnem področju** predsednika republike Poljske se bistveno razlikujejo od istih pristojnosti predsednika republike Slovenije. Ključna razlika je v funkciji imenovanja, ki pripada samo predsedniku republike Poljske. Poljski predsednik tako **imenuje** in ne le predlaga v imenovanje določene državne funkcionarje kot so predsednika vlade, sodnikov, predsednika Vrhovnega sodišča, predsednika in vice predsednika Ustavnega sodišča, člane sveta za monetarno politiko, člane sveta za narodno varnost, člane sveta za radio in televizijo in vrhovnega poveljnika General štaba ter poveljnike vej oboroženih sil. Predsednik republike sodeluje s predsednikom vlade ali drugim primernim ministrom pri vprašanjih o zunanji politiki (Ustava RP 1997: 144.člen).
- Pristojnosti, ki jih ima predsednik Republike Poljske, ko je moteno ali celo onemogočeno normalno delovanje ustavnega in političnega sistema, uvrstimo med **izredne pristojnosti**. V primeru direktne zunanje grožnje državi bo predsednik države na zahtevo predsednika vlade ukazal popolno ali delno mobilizacijo Oboroženih sil, v vojnem stanju pa na zahtevo predsednika vlade imenuje vrhovnega poveljnika oboroženih sil, lahko pa ga na enak način tudi odpusti.

Predsednika republike je izvoljen na neposrednih volitvah z glasovi volivcev, zato ni politično odgovoren za svoje delo Sejmu. Je torej **stabilni del izvršilne oblasti** in razen v izjemnih situacijah ostaja na svoji funkciji do poteka svojega mandata. Po 145. členu ustave je odgovoren pred Vrhovnim sodiščem za kršitev Ustave ali Statuta. Gre za obliko **politične odgovornosti**, za katero se uveljavlja termin *impeachment*, na Poljskem pa »*procedura impeachmentu*«. Ustavni položaj predsednika republike Poljske ni značilen za večino sodobnih evropskih parlamentarnih sistemov - nima namreč pretežno reprezentativno vlogo in restriktivno določene pristojnosti. Na Poljskem je položaju predsednika danih nekaj več

pristojnosti, kot je to običajno za parlamentarni sistem, zato pravimo, da ima poljski parlamentarni sistem nekaj značilnosti predsedniškega sistema (Wiatr 2000: 90).

3.4 RAZMERJE MED PREDSEDNIKOM DRŽAVE IN VLADO

Poljska država ima po ustavi določeno parlamentarno obliko državne oblasti, za katero je, kot sem že omenila, značilen sistem delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno vejo. V tem poglavju me bolj podrobno zanimata dva ključna predstavnika izvršilne veje oblasti **vlada** in **predsednika republike** ter njun odnos.

Za izvršilno oblast na Poljskem je značilno, da se deli med vlado in predsednikom republike. Vlada se na Poljskem imenuje **Kabinet ministrov** (*Rada Ministrów*), saj jo sestavlja 23 ministrov s predsednikom vlade (*Prezes Rady Ministrów*) vred. Predsednik poljske vlade ima kar nekaj svobode pri sprejemanju odločitev o delovanju vlade. Tako lahko predsednik vlade imenuje, sestavi ali razpusti ministrstvo, spremeni področje njegovega delovanja in celo zaprosi predsednika republike, da vključi v Kabinet ministrov tudi ministre brez listnice. Ministri so za svoje delo kolektivno odgovorni Sejmu, individualno pa predsedniku vlade.⁵

Vloga predsednika republike Poljske je pri oblikovanju vlade bistvena, nima namreč samo predlagalo funkcijo, saj **predsednika vlade kar imenuje in razglasi**. Postopek oblikovanja vlade določa ustava v 154. in 155. členu šestega poglavja z naslovom **Kabinet ministrov in vladna administracija** (*Rada Ministrów i administracja rządowa*). Predsednik republike nominira predsednika vlade, ki predlaga novo sestavo Kabineta ministrov. Predsednik republike nato v 14ih dneh po prvem zasedanju Sejma imenuje novega premierja in druge predlagane člane Kabineta ministrov, ti pa pred njim izrečejo prisego, v kateri se obvezujejo na zvestobo ustavi in drugim zakonom Republike Poljske. Novo izvoljeni predsednik vlade v 14ih dneh od njegovega imenovanja Sejmu predloži program aktivnosti Kabineta ministrov skupaj z zahtevo po zaupnici. Sejm z absolutno večino, pod pogojem, da je prisotnih vsaj pol

⁵ Naj omenim, da se je pri pisanju moje diplome na Poljskem zgodila afeta, ki se je končala z odstavitvijo ministra za notranje zadeve in administracijo. Glavno besedo pri njegovi odstavitvi sta imela predsednik vlade in predsednik republike, ki sta zaradi tega celo predčasno prekinila letni dopust.. Zame je teorija zaživela v praksi in lahko sem takoj zaznala, kako močno pozicijo imata oba v poljskem političnem sistemu.

poslancev Sejma, izda zaupnico in nova vlada je oblikovana. Če po tem postopku Kabinet ministrov ni bil sprejet, potem novega predsednika vlade izbere Sejm, ki prav na predlog novega premierja sprejme člane Kabineta ministrov, a jih mora spet imenovati predsednik republike, pred katerim izrečejo prisego. Tako je vloga predsednika republike pri oblikovanju vlade precej ključna in je vsekakor **več kot le simbolični šef izvršilne oblasti** (Bartoszewicz 2001). Predsednik republike prav tako **sprejme odstop Kabineta ministrov** in ga obveže, da mora opravljati svoje dolžnosti vse do imenovanja novega predsednika vlade in s tem oblikovanja novega Kabineta ministrov. Razmerje med predsednikom republike in predsednikom vlade je razvidno iz drugega odstavka 144. člena poljske ustave, ki predpisuje **protipodpis (kontrasignaturo)**, po katerem morajo imeti vsi akti predsednika države, razen izjem določenih v tretjem odstavku istega člena, protipodpis predsednika vlade, ki na ta način prevzame odgovornost pred Sejmom.

4. VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Skozi diplomsko nalogo sem poskušala prikazati obliko državne oblasti v Sloveniji in na Poljskem, ustavne pristojnosti in pooblastila predsednika republike Slovenije in republike Poljske ter odnos med predsednikom republike in vlado obeh držav. Da bi prišla do želenih rezultatov sem si pomagala z dvema hipotezama. Prva hipoteza se glasi:

- **(H1)** *Slovenija in Poljska imata enako obliko državne oblasti, parlamentarno demokracijo.*

Državna oblast Slovenije in Poljske je bila, pred tretjim valom demokratizacije po Huntingtonu, funkcionalno utemeljena na načelu enotnosti oblasti, ki je bilo značilno za skupščinsko obliko državne oblasti. S širitvijo demokratičnega sistema vladanja pride do kolapsa komunističnega sistema in širitve demokratičnih režimov v vzhodni Evropi, kamor uvrščamo tudi Slovenijo in Poljsko. Slovenija in Poljska sprejmeta novo obliko **demokratičnega političnega sistema**, ki temelji na načelu suverenosti ljudstva, saj je demokratična tista državna ureditev, v kateri vsa oblast izhaja iz ljudstva in se izvaja v njegovem interesu. Slovenska ustava v prvem členu opredeli Slovenijo za demokratično republiko, poljska ustava pa to naredi v drugem členu. Ključna sestavina ustav Slovenije in Poljske so tudi človekove pravice in temeljne svoboščine, ki so temelj demokratične države in s tem še en dokaz, da imata obe državi demokratično obliko političnega sistema.

Ustavi obeh držav uveljavita načelo **delitve državne oblasti**, kar pomeni, da se oblast v obeh državah deli med zakonodajno, izvršilno in sodno. Načelo delitve državne oblasti je značilnost parlamentarnega sistema, ki skoraj izključno poudarja predvsem razmerje med zakonodajno in izvršilno oblastjo in v zelo majhni meri med sodno oblastjo in preostalima dvema. Značilno je torej predvsem **sodelovanje in vplivanje med parlamentom**, kot edinim nosilcem zakonodajne oblasti, **in vlado**, kot nosilko izvršilne oblasti. Njuno povezanost lahko opredelim kot politično odgovornost vlade parlamentu, saj lahko vlada nastane in deluje samo po volji parlamenta in dokler ima v njem podporo. Za parlamentarni sistem je značilna tudi enakopravnost med njima. Njuno enakopravnost pa kažejo sredstva, ki jih imata na voljo drug proti drugem, tako lahko slovenski parlament in poljski Sejm izvolita nezaupnico vladi,

zaradi česar mora le-ta odstopiti, predsednik države pa se lahko odloči za predčasne parlamentarne volitve.

Predsednik države je v parlamentarnem sistemu stabilni element izvršilne oblasti, saj je politično neodgovoren, ker je izvoljen neposredno od strani ljudstva. Predsednik države v tem sistemu nima dejanskih oblasti in je zgolj simbolični šef države. Po slovenski ustavi je predsednik države neposredno izvoljen in tako politično neodgovoren parlamentu, zato res predstavlja stabilen element izvršilne oblasti. Ustavni položaj slovenskega predsednika republike je pretežno reprezentativen, kar je značilno za večino sodobnih evropskih parlamentarnih sistemov, prav tako ima restriktivno določene pristojnosti. V Sloveniji se restriktivno določene ustavne pristojnosti predsednika države kažejo pri imenovanju predsednika vlade in razpustu parlamenta. Po poljski ustavi je predsednik države neposredno izvoljen in prav tako politično neodgovoren parlamentu, zato predstavlja stabilen element izvršilne oblasti. Ustavni položaj poljskega predsednika pa že ni več zgolj reprezentativen in njegove pristojnosti niso tako restriktivno določene, kot je to značilno za parlamentarni sistem. Poljski predsednik imenuje in ne le predlaga novega predsednika vlade, kar je za parlamentarni sistem izjema. Prav tako poljska ustava v tretjem odstavku 144. člena našteje kar nekaj dokumentov, ki jih lahko sprejme predsednik države in kateri za svojo veljavo ne potrebujejo protipodpisa (kontrasignature) predsednika vlade.

Iz zgoraj naštetega lahko zaključim, da je oblika državne oblasti v Sloveniji parlamentarna demokracija. Na Poljskem je prav tako uradna oblika državne oblasti parlamentarna demokracija, ki vsebuje elemente predsedniškega modela državne oblasti, saj predsedniku države daje več pristojnosti, kot je to značilno za parlamentarni sistem.

Moja hipoteza H1 je potrjena, saj je uradno v obeh državah oblika državne oblasti parlamentarna demokracija.

- (H2) Slovenski in poljski predsednik se med seboj razlikujeta glede na pristojnosti in pooblastila zapisana v ustavi, prav tako je odnos med predsednikom in vlado v obeh državah različen.

Tabela 4.1: Primerjalna tabela slovenskega in poljskega predsednika.

Predsednik republike		Slovenija	Poljska
Splošne lastnosti	Volitve	Ustava določa da se predsednik voli na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah.	Ustava določa, da se predsednik voli na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah.
	Volilna pravica	Pasivna volilna pravica (biti izvoljen) je enaka aktivni (voliti). Volilno pravico imajo vsi polnoletni državljani, ki jim ni odvzeta poslovna sposobnost.	Pasivno volilno pravico (biti izvoljen) ima poljski državljan, ki je najkasneje na dan volitev dopolnil 35 let in ima podporo 100.000 prebivalcev . Aktivno volilno pravico (voliti) pa imajo vsi polnoletni državljani, ki jim ni odvzeta poslovna sposobnost.
	Volilni sistem	Predsednik republike je izvoljen po dvokrožnem večinskem volilnem sistemu.	Predsednik republike je izvoljen po dvokrožnem večinskem volilnem sistemu.
	Trajanje mandata	Predsednik republike je izvoljen za dobo petih let in največ dvakrat zaporedoma.	Predsednik republike je izvoljen za dobo petih let in največ dvakrat zaporedoma.
	Nezdružljivost funkcije	Funkcija predsednika republike je nezdružljiva z opravljanjem druge javne funkcije ali poklica. Lahko je član politične stranke ali društva.	Funkcija predsednika republike je nezdružljiva z opravljanjem druge javne funkcije ali poklica, razen javnih funkcij, ki so povezane z njegovim kabinetom.
Pristojnosti in pooblastila	Klasične pristojnosti	Predstavlja Republiko Slovenijo doma in nasproti drugim državam. Je vrhovni poveljnik obrambnih sil.	Predstavlja Republiko Poljsko doma in nasproti drugim državam. Je vrhovni poveljnik obrambnih sil.
	Pristojnosti na zakonodajnem področju	Pristojnosti znotraj zakonodajnega postopka, postopka razpisa volitev državnega zbora, njegovega sklica in razpusta, postopek volitev in imenovanj.	Pristojnosti znotraj zakonodajnega postopka. Ločimo pravne akte predsednika republike, ki za veljavnost rabijo sopodpis predsednika vlade in take, ki so pravno veljavni brez sopodpisa predsednika vlade.
	Pristojnosti na izvršilnem področju	Nima pomembnejših možnosti vplivanja ali poseganja v izvršilno vejo oblasti, naš sistem označujemo kot parlamentarni sistem z reprezentativno funkcijo predsednika republike.	Ima več pooblastil na izvršilnem področju. Imenuje in ne le predlaga v imenovanje določene državne funkcionarje. Nima zgolj reprezentativne funkcije.
	Izredne pristojnosti	Predsednik republike izvršuje izredne pristojnosti, ko je moteno ali celo onemogočeno normalno delovanje ustavnega in političnega sistema . Lahko izdaja odredbe z zakonsko močjo.	Predsednik republike izvršuje izredne pristojnosti, ko je moteno ali celo onemogočeno normalno delovanje ustavnega in političnega sistema .

Splošne lastnosti slovenskega in poljskega predsednika republike se **razlikujejo le v eni malenkosti, to je v pasivni volilni pravici**, torej pravici kandidirati na predsedniških volitvah. Na Poljskem lahko za predsednika republike kandidira vsak državljan, ki je najkasneje na dan volitev dopolnil 35 let in ima podporo 100.000 volivcev. V Sloveniji lahko za predsednika republike kandidira vsak polnoletni državljan Republike Slovenije. Volitve, volilni sistem, trajanje mandata in nezdružljivost funkcije se v slovenski ustavi čisto nič ne razlikujejo od tistih v poljski ustavi.

Pri **pristojnostih in pooblastilih** pa je stanje drugačno. Pristojnosti in pooblastila slovenskega in poljskega predsednika republike, zapisana v ustavi, sem razdelila na štiri vrste. Klasične pristojnosti, pristojnosti na zakonodajnem področju, pristojnosti na izvršilnem področju in izredne pristojnosti.

- Klasične pristojnosti slovenskega in poljskega predsednika se ne razlikujejo, obe ustavi zadolžita predsednika, da predstavlja svojo državo doma in navzven ter da je vrhovni poveljnik obrambnih sil.
- Pristojnost na zakonodajnem področju se v slovenski ustavi razlikujejo od tistih v poljski. Slovenski predsednik lahko izraža na zahtevo državnega zbora ali lastno pobudo samo mnenje o posameznih zakonskih vprašanjih, poljski predsednik pa lahko sam sprejema nekatere v ustavi določene pravne akte. Prav tako slovenski predsednik le posredno vpliva na postopek ratifikacije mednarodnih pogodb, tako da poda svoje mnenje, poljski predsednik mednarodne pogodbe ratificira kar sam.
- Največja razlika je v pristojnostih na izvršilnem področju. Predsednik Republike Slovenije nima pomembnejših možnosti vplivanja na izvršilno vejo oblasti, ima bolj reprezentativno funkcijo predsednika. Slovenski predsednik prav tako lahko le predlaga državnemu zboru kandidata za predsednika vlade. Predsedniku Slovenije noben zakon ne podeljuje pristojnost imenovanja državnih funkcionarjev. Poljski predsednik ima več možnosti vplivanja na izvršilno vejo oblasti, tako da sam imenuje novega predsednika vlade. Nima zgolj reprezentativne naloge, saj lahko imenuje določene državne funkcionarje.
- Izredne pristojnosti se v Sloveniji in na Poljskem uporabljajo v primeru, ko je moteno ali celo onemogočeno normalno delovanje ustavnega in političnega sistema. Slovenska ustava v primeru, da se državni zbor ne more sestati, določa,

da na predlog vlade predsednik republike odloča o razglasitvi izrednega ali vojnega stanja in celo izdaja odredbe z zakonsko močjo. Poljski predsednik v primeru direktne grožnje ukaže na zahtevo predsednika vlade popolno ali delno mobilizacijo oboroženih sil.

Slovenski in poljski predsednik se razlikujeta med seboj glede na pristojnosti in pooblastila zapisana v ustavi, predvsem na zakonodajnem in izvršilnem področju. Drugi del H2 pravi, da je odnos med predsednikom države in vlado v obeh državah različen. Izvršilna veja oblasti je v Sloveniji in na Poljskem razdeljena na dva dela, predsednika republike in vlado, govorimo torej o dualizmu izvršilne oblasti. Slovenski predsednik je le simbolični šef izvršilne oblasti, ki nima vpliva na delo vlade. Po nemškem vzoru ima le predlagalno funkcijo, saj predlaga kandidata za predsednika vlade. Kolikor večja je raznovrstnost in disperzivnost političnega prostora, toliko nujnejša in pomembnejša je lahko vloga predsednika republike. Predsednik republike Poljske imenuje novega predsednika vlade, tako direktno vpliva na delovanje vlade. Poljska ustava pozna institut tako imenovanega protipodpisa (kontrasignature), po kateri mora imeti vsak akt predsednika države, razen v ustavi določenih izjem, za svojo veljavnost protipodpis predsednika vlade. Predsednik vlade s tem prevzame politično odgovornost za podpisan akt pred Sejmom.

Moja hipoteza H2 je potrjena, saj se pristojnosti in pooblastila predsednika republike zapisana v ustavi med seboj na določenih področjih razlikujejo, prav tako se razlikuje odnos med predsednikom in vlado, ki je na Poljskem vsekakor tesnejši kot v Sloveniji.

5. SKLEP

Za analizo demokratizacijskega procesa in s tem sprejema novega političnega sistema v postsocialističnih družbah je potrebno poznavanje njihovega zgodovinskega razvoja. Slovenija in Poljska sta proces demokratizacije začeli v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je prišlo do razpada starih socialističnih političnih sistemov in vzpostavitve novih večstrankarskih političnih sistemov, za katere je značilna delitev oblasti.

Obe državi sta izbrali parlamentarni politični sistem, ki se razlikuje predvsem po ustavnih pristojnostih predsednika države. Pristojnosti poljskega predsednika so večje predvsem na področju imenovanja predsednika vlade in na področju sprejemanja nekaterih pravnih aktov. Predsednika obeh držav sta izvoljena neposredno na splošnih in tajnih volitvah, razlika je le v tem, kdo ima pravico kandidirati na predsedniških volitvah. V Sloveniji lahko za predsednika države kandidira vsak polnoletni državljani, ki mu ni bila odvzeta poslovna sposobnost, na Poljskem pa vsak najmanj 35 let star državljani, ki ima podporo 100.000 volivcev.

Kot sem ugotovila v svoji diplomski nalogi, spadata Slovenija in Poljska med države s parlamentarnim demokratičnim političnim sistemom, v katerih po ustavi oblast izhaja iz ljudstva in je le-temu tudi odgovorna. Dosledno je izpeljana delitev na tri veje državne oblasti in nadzor ene nad drugo. Izvršilno vejo oblasti si v obeh državah delita predsednik države in vlada, zakonodajno vodi parlament (Sejm), sodna pa je v rokah sodišč.

Nevarnost, ki se pojavlja, je kombiniranje parlamentarnega političnega sistema s predsedniškim sistemom, kar se sicer v manjši meri dogaja na Poljskem, kljub temu, da je poljski politični sistem v ustavi opredeljen kot parlamentarna demokracija. V predsedniškem sistemu je ravno predsednik države tisti, ki ima največ pristojnosti in je v odnosu do predsednika vlade nadrejen. Primerjala sem odnose predsednika države in predsednika vlade v Sloveniji in na Poljskem. Prišla sem do zaključka, da ima poljski predsednik prednost pred slovenskim, saj lahko sam imenuje predsednika vlade. Slovenski predsednik pa samo predlaga državnemu zboru v izvolitev kandidata za predsednika vlade. Po drugi strani pozna Poljska ustava institut tako imenovanega protipodpisa, po katerem mora imeti vsak akt predsednika države, razen v ustavi določenih izjem, za svojo veljavnost protipodpis predsednika vlade, kar slovenska ustava ne pozna. Sklepam torej, da ima poljski predsednik sicer res nekaj večja pooblasti od slovenskega, a oba delujeta v parlamentarnem političnem sistemu, v katerem ima še vedno glavno vlogo parlament.

Graditev demokratičnega političnega sistema v Sloveniji in na Poljskem se prične že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko prične pospešen proces uvajanja novega političnega sistema. Razlika med takratnim jugoslovanskim in poljskim političnim sistemom je bila predvsem manjša vojaška odvisnost jugoslovanskega režima od vojaške podpore Sovjetske Zveze, kot je to veljalo za poljski režim.

Slovenija in Poljska pa si ne delita le podobne zgodovine v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja, prav tako imata podobno sedanjost. Obe sta članici NATO in EU, kar kaže na napredek obeh držav in na njihovo vse večjo prepoznavnost v političnem prostoru. Seveda proces demokratizacije v Sloveniji in na Poljskem s tem še nikakor ni zaključen, saj kot pravi profesor Bebler (Zajc 2001: 41): »....gradnja demokratičnega političnega sistema je nikoli končana zadeva, saj se stalno pojavljajo novi izzivi in zahteve deprivilegiranih in zapostavljenih iskalcev mesta pod političnim soncem.«

6. LITERATURA

- Bartoszewicz, Michail (2001): *Polish parliament*. Dostopno na http://www.balticdata.info/poland/politics/poland_politics_administration_parliament_summary.htm (30. julij 2007).
- Brezovšek, Marjan (ur.) (1997): *Demokracija – vladanje in uprava v Sloveniji*. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- Brezovšek, Marjan (ur.) (2007): *Democratic praxis in Slovenia*. Plzen: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Bučar, Bojko, Zlatko Šabič, Milan Brglez in Monika Kalin-Golob (2000): *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Cerar, Miro, Aleš Novak, Marijan Pavčnik in Anton Perenič (1998): *Praktikum za uvod v pravoznanstvo*. Ljubljana: Časopisni zavod uradni list republike Slovenije.
- Cody, David (2003): *The Glorious revolution*. Dostopno na http://www.victorianweb.org/history/Glorious_Revolution.html (27. avgust 2007).
- Državni zbor Republike Slovenije (1999): *Ustava Republike Slovenije 1999*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Grad, Franc (2000): *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Grad, Franc, Igor Kaučič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan (1999): *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Hague, Rod and Martin Harrop (2004): *Comparative Government and Politics*. London: Palgrave.
- Haralambos, Michael in Martin Halborn (2001): *Sociologija teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Held, David (1990): *Modeli demokracije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Huntington, Samuel (1991): *The Third Wave: Democratization in the late twentieth century*. London: University of Oklahoma Press.
- Kaučič, Igor in Grad Franc (2000): *Ustavna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Gospodarski Vestnik.
- Leksikon Cankarjeve založbe 1988. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Lijphart, Arend (1992): *Demokracija u pluralnim društvima*. Zagreb: Globus nakladni zavod školska knjiga.
- Marsh, David and Gerry Stoker (2002): *Theory and Methods in Political Science*. London: Palgrave.

- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej (2007): *Akty prawne dot. Orderow i odznoczen*. Dostopno na <http://www.prezydent.pl/x.node?id=82> (30. julij 2007).
- Prunk, Janko (2001): *Pot do slovenske države*. Dostopno na <http://www.ukom.gov.si/10let/pot/> (27. avgust 2007)
- Ribarič, Miha (2001): *Institucija predsednika republike ob 10 letnici ustave*. Dostopno na http://www2.gov.si/uprs/uprs_slo.nsf/77e9b93bfaf10bc0c1256785002196ab/5130a4b2562ffe4ac1256a690046c125?OpenDocument (20. marec 2007)
- Sejm of Republic of Poland (1997): *Sejm in the system of power*. Dostopno na <http://www.sejm.gov.pl/english/sejm/sejm.htm> (27. marec 2007)
- Sejm (1997): *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*. Dostopno na <http://www.polska.pl/info/konstytucja.htm> (20. marec 2007).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1998). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- The History of Poland (1999): *Brief history of Poland*. Dostopno na <http://www.kasprzyk.demon.co.uk/www/history/index.html> (30. julij 2007).
- Tomšič, Matevž (2002): *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Urad predsednika Republike Slovenije (2007): *Zakonska podlaga*. Dostopno na <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/Zakonska-podlaga?OpenDocument> (30. julij 2007).
- Urad vlade za informiranje (2001): *Pot do samostojnosti*. Dostopno na <http://www.ukom.gov.si/10let/pot/> (20. marec 2007).
- Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (1974): *Ustava SFRJ*. Ljubljana: Uradni list SR Slovenije.
- Wiatr, Jerzy J. (2001): *Prezydent w systemie demokratycznym*. Koszalin: ZP POLIMER.
- Wiatr, Jerzy J. (2000): *President in the Polish Parliamentary Democracy*. Zagreb: Croatian Political Science Review.
- Wiatr, Jerzy J., Raciborski Jacek, Bartkowski Jerzy, Fratzak – Rudnicka Barabara, Kilias Jaroslaw (2003): *Demokracja Polska*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Zajc, Drago (ur.) (2001): *Slovenska država ob deseti obletnici*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.